

KRVODAJALSTVO IN CELJSKI SREDNJEŠOLCI

AVTORJI:

Vesna Brežnik 3.f SZŠ
Natalija Hočevar 3.f SZŠ
Uroš Horjak 3.b SZŠ

SREDNJA ZDRAVSTVENA ŠOLA
CELJE

MENTOR: Helena Brežnik, dipl. m.s.

Celje, 2006

KAZALO

<u>KAZALO GRAFIKONOV</u>	3
<u>KAZALO PREGLEDNIC</u>	4
<u>POVZETEK</u>	5
<u>1 UVOD</u>	6
<u>1.1 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE</u>	7
<u>2 ZGODOVINA TRANSFUZIJSKE DEJAVNOSTI V SLOVENIJI</u>	8
<u>3 MOTIVACIJA</u>	10
<u>3.1 OPREDELITEV POJMA</u>	10
<u>3.2 KDO SO KRVODAJALCI</u>	12
<u>3.3 MOTIVI ZA DAROVANJE KRVI</u>	13
<u>3.3.1 POZITIVNI MOTIVI PRI ODLOČANJU ZA DAROVANJE KRVI</u>	13
<u>3.3.2 NEGATIVNI MOTIVI PRI ODLOČANJU ZA DAROVANJE KRVI</u>	15
<u>4.4 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV NA TRANSFUZIJSKIH USTANOVAH MED ODVZEMOM</u>	20
<u>4.5 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV NA TRANSFUZIJSKIH USTANOVAH PO ODVZEMU IN PRIDOBIVANJE KRVODAJALCEV</u>	20
<u>5 ZDRAVSTVENA VZGOJA V SREDNJIH ŠOLAH V CELJU</u>	21
<u>5.1 SDREDNJE ŠOLE V CELJU, VKLJUČENE V PROJEKT DAN ODPRTIH VRAT TRANSFUZIOLOŠKEGA ODDELKA</u>	22
<u>5.2 ŠTEVILO KRVODAJALCEV DIJAKOV SREDNJIH ŠOL V CELJU V ZADNJIH 17 LETIH</u>	24
<u>6 PREDSTAVITEV IN ANALIZA REZULTATOV</u>	28
<u>6.2 PREDSTAVITEV IN ANALIZA REZULTATOV NA SREDNJIH ŠOLAH</u>	33
<u>7 RAZPRAVA</u>	60
<u>8 ZAKLJUČEK</u>	63
<u>9 ZAHVALA</u>	64
<u>10 LITERATURA</u>	65
<u>11 PRILOGE</u>	67
<u>11.1 ANKETA</u>	67

KAZALO GRAFIKONOV

Grafikon 1: Šole	28
Grafikon 2: Spol anketirancev	29
Grafikon 3: Kratica OZRK	29
Grafikon 4: Informacije med mladimi	30
Grafikon 5: Darovanje krvi	30
Grafikon 6: Prostovoljno darovanje krvi	31
Grafikon 7: Starost darovalca	31
Grafikon 8: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji	32
Grafikon 9: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	32
Grafikon 10: Spol anketirancev	33
Grafikon 11: Kratica OZRK	33
Grafikon 12: Informacije med mladimi	34
Grafikon 13: Darovanje krvi	34
Grafikon 14: Prostovoljno darovanje krvi	35
Grafikon 15: Starost darovalca	35
Grafikon 16: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji	36
Grafikon 17: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	36
Grafikon 18: Zanimivost predavanja	37
Grafikon 19: Odločitev o darovanju krvi	37
Grafikon 20: Informacije na predavanju	38
Grafikon 21: Spol anketirancev	38
Grafikon 22: Kratica OZRK	39
Grafikon 23: Informacije med mladimi	39
Grafikon 24: Darovanje krvi	40
Grafikon 25: Prostovoljno darovanje krvi	40
Grafikon 26: Starost darovalca	41
Grafikon 27: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji	41
Grafikon 28: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	42
Grafikon 29: Zanimivost predavanja	42
Grafikon 30: Odločitev o darovanju krvi	43
Grafikon 31: Spol anketirancev	43
Grafikon 32: Kratica OZRK	44
Grafikon 33: Informacije med mladimi	44
Grafikon 34: Darovanje krvi	45
Grafikon 35: Starost darovalca	46
Grafikon 36: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	47
Grafikon 37: Zanimivost predavanja	47
Grafikon 38: Odločitev o odločanju darovanja	48
Grafikon 39: Informacije o krvodajalstvu	48
Grafikon 40: Spol anketirancev	49
Grafikon 41: Kratica OZRK	49
Grafikon 42: Informacije med mladimi	50
Grafikon 43: Darovanje krvi	50
Grafikon 44: Prostovoljno darovanje	51
Grafikon 45: Starost darovalca	51
Grafikon 46: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji	52
Grafikon 47: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	52
Grafikon 48: Zanimivost predavanja	53

Grafikon 49: Spol anketirancev	54
Grafikon 50: Kratica OZRK	55
Grafikon 51: Informacije med mladimi	55
Grafikon 52: Darovanje krvi	56
Grafikon 53 : Prostovoljnost darovanja	56
Grafikon 54: Starost darovalca	57
Grafikon 55: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji	57
Grafikon 56: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka	58
Grafikon 57: Zanimivost predavanja	58
Grafikon 58: Odločanje o darovanju krvi	59
Grafikon 59: Informacije na predavanju	59

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Število krvodajalcev	9
Preglednica 2: Pregled srednjih šol v Celju, vključenih v projekt zdravstvenovzgojnega dela od šolskega leta 1995/96 do šolskega leta 2003/04	23
Preglednica 3: Število šol in dijakov, vključenih v projekt zdravstvenovzgojnega dela od šolskega leta 1995/96 do 2003/04	23
Preglednica 4: Število dijakov krvodajalcev srednjih šol v Celju od šolskega leta 1987/88 do	24
Preglednica 5: Število dijakov krvodajalcev po posameznih šolah v Celju od šolskega leta 1987/88 do šolskega leta 1995/96 (letno poročilo o krvodajalskih akcijah OZRK Celje, 2004)	25
Preglednica 6: Število dijakov krvodajalcev po posameznih šolah v Celju od šolskega leta 1996/97 do šolskega leta 2003/04 (letno poročilo o krvodajalskih akcijah OZRK Celje, 2004)	26
Preglednica 7: Delež dijakov krvodajalcev glede na število dijakov, vključenih v zdravstvenovzgojni program	27

POVZETEK

Za zagotavljanje zadostne količine krvi za potrebe zdravstva je potrebno zagotavljanje zadostnega števila krvodajalcev.

V teoretičnem delu raziskovalne naloge so predstavljeni pozitivni in negativni motivi za darovanje krvi in zdravstvena vzgoja krvodajalcev. Med vzroke zaradi katerih se za darovanje krvi ljudje ne odločajo, pogosto navajajo nepoznavanje potreb po krvi in pa da jih ni še nihče primerno povabil k darovanju krvi.

Predstavljeno je tudi zdravstveno vzgojno delo za pridobivanje mladih krvodajalcev v celjskih srednjih šolah, ki ga izvajajo strokovnjaki Območnega združenja Rdečega križa Celje in Transfuziološkega oddelka Splošne bolnišnice Celje že deseto leto. Razviden je porast v številu krvodajalcev po uvedbi zdravstvenovzgojnega programa v srednje šole. Ta porast je bil ugotovljen predvsem v strokovnih in poklicnih šolah, med gimnazijci je pa velika pripravljenost darovati kri bila že prej prisotna.

V empiričnem delu raziskovalne naloge je prikazano poznavanje informacij med mladimi o krvodajalstvu, pripravljenost za prostovoljno darovanje krvi. Zanimalo nas je tudi ali so zdravstvenovzgojna predavanja zanimiva in koliko ta predavanja vplivajo na odločitev o darovanju krvi.

Pri svojem delu smo si pomagali z naslednjimi metodami: metoda anketiranja, metoda urejanja podatkov in metoda dela s tekstom.

Rezultati ankete so vzpodbudni in včasih celo malo presenetijo.

KLJUČNE BESEDE: krvodajalstvo, motivacija, zdravstvena vzgoja, dijaki

1 UVOD

Kljub hitremu razvoju znanosti in z njo transfuzijske medicine ostaja kri na pragu tretjega tisočletja nenadomestljivo zdravilo. Mednarodno sprejeto načelo je, da si mora vsak narod sam zagotoviti zadostne količine krvi in krvnih pripravkov. Prvi pogoj v verigi preskrbe s krvjo je zadostno število krvodajalk in krvodajalcev (Lukič, 1995).

Krvodajalstvo in samozadostnost naroda pri preskrbi s krvjo je pomemben pokazatelj človeških vezi, nesebičnosti in plemenitosti naroda ter ravni kakovosti življenja v državi.

Pomembno vlogo pri zagotavljanju zadostne količine krvi predstavlja promocija krvodajalstva. To je organizirano delo, s katerim se oblikuje javno mnenje v odnosu do krvodajalstva ter pridobiva posameznike za sodelovanje. Informativno- promocijska dejavnost je organizirana preko organizacij Rdečega križa, raznih društev, šol vseh stopenj, javnih občil (tisk, radio, televizija), zloženk in drobnih artiklov s propagandno vsebino (Vuksan,2004).

Osnovna motivacija dajalca krvi je, da ve, da so potrebe po krvi pokrite samo z dajanjem krvi. Nekateri ljudje se zavedajo pomena darovanja krvi in to jih motivira, da res darujejo kri. Drugi se zavedajo pomena, vendar zaradi določenih demotivacij ne dajejo krvi.

Ljudje, ki krvi še nikoli niso darovali, pogosto navajajo za vzrok nepoznavanje potreb po krvi in postopkov odvzema krvi ter strah pred neznanim (Oswalt,1977; Šešerko, 2001; Making a difference, 2002).

Krvodajalec se ne rodi, potrebno ga je vzgojiti. Vzgoja krvodajalca se pa prične z vzgojo mladih. To vzgojo pa nudijo zdravstvenovzgojni programi v šolah na vseh nivojih. Mlade je potrebno naučiti, da je dajanje krvi dolžnost vsakega zdravega človeka, da ni transfuzij, če ni prej krvodajalstva, da le varna kri lahko nadomesti kri. Vzgoja mladih se prične v predšolskem obdobju, nadaljuje v šolskem obdobju in se zaključi z vzgojo odraslih.

Srednješolska populacija, predvsem polnoletni dijaki, predstavljajo velik potencial za prihodnost, zato je potrebno vložiti precej napora, da se dovolj informirajo o varnem dajanju krvi.

1.1 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE

Namen raziskovalne naloge je prikazati pripravljenost darovanja krvi med celjskimi srednješolci. V Sloveniji število aktivnih krvodajalcev počasi pada. Strokovnjaki Rdečega križa Celje in Transfuziološkega oddelka bolnice Celje so se odločili za promocijo krvodajalstva v srednjih šolah. V nalogi je prikazan pregled aktivnosti in nakazane smernice za delo naprej ter kakšen vpliv imajo zdravstvenovzgojna predavanja na odločitev o darovanju krvi.

1.2 HIPOTEZE

Izoblikovali smo naslednje hipoteze:

1. predvidevamo, da so celjski srednješolci dovolj seznanjeni s krvodajalstvom,
2. srednješolci bi kri darovali prostovoljno in zato ne bi pričakovali denarja,
3. po predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka, bi se naj večina dijakov odločila za darovanje krvi.

1.3 METODE DELA

Uporabili smo naslednje metode dela:

- ⇒ metodo anketiranja,
- ⇒ metodo urejanja podatkov,
- ⇒ metodo dela s tekstom.

Podatki o izvedbi zdravstveno vzgojnega dela v srednjih šolah v Celju in o številu mladih krvodajalcev so pridobljeni s pregledom dokumentacije OZRK Celje. Rezultati so prikazani v tabelah.

Anketo smo izvedli v dveh osnovnih šolah (Hudinja in Dobje) in na srednjih šolah. V osnovni šoli smo anketirali osmi razred devetletke (19. in 20.10 2005). V srednjih šolah smo anketirali tretje in četrte letnike v srednjih poklicnih programih, srednjih strokovnih programih in poklicno tehniških programih.

Ankete smo izvedli na naslednjih srednjih šolah v Celju:

- ⇒ 1. gimnazija Celje (23. 11. 2004),
- ⇒ Gimnazija Celje center (1. 12. 2005),
- ⇒ Srednja strokovna in poklicna šola Celje (5., 6., in 14. 12. 2005),
- ⇒ Srednja ekonomska šola Celje (7. in 8. 12. 2005),
- ⇒ Srednja zdravstvena šola Celje (12., 13., 14., 20. 12. 2005).

2 ZGODOVINA TRANSFUZIJSKE DEJAVNOSTI V SLOVENIJI

Transfuzijska dejavnost v Sloveniji ima zelo lepo in pestro zgodovino. Na kratko bi radi spomnili na nekaj ključnih dogodkov, ki so zaznamovali transfuzijsko dejavnost v Sloveniji. Leta 1945 je bil ustanovljen transfuzijski oddelek pri Centralni vojni bolnici v Ljubljani in ga je 15. 1. 1946 prevzela Medicinska fakulteta v Ljubljani, kasneje pa transfuziološki oddelek preide v sklop kliničnih bolnic. 4. junija 1946 so bile v Sloveniji konzervirane prve steklenice krvi. Večje slovenske bolnišnice so leta 1947 pričele ustanavljati svoje postaje za transfuzijo krvi. 1949 se postaja za transfuzijo krvi ustanovi v takratni Javni bolnišnici Celje.

Leto 1953 je zelo pomembno za krvodajalstvo, saj se takrat uvede brezplačno, prostovoljno in anonimno krvodajalstvo. Začnejo se organizirane krvodajalske akcije in ustanovitev prvih mobilnih transfuzijskih ekip ter prvi odvzemi krvi v zasavskih revirjih. 25. 12. 1955 Izvršni svet Skupščine Ljudske Republike Slovenije (LRS) ustanovi samostojni Zavod LRS za transfuzijo krvi (sklep o ustanovitvi št. 1293/2-55, Uradni list LRS 53/55). Proizvodnja plastičnih transfuzijskih sistemov za enkratno uporabo je stekla leta 1960. Vsak dosežek v razvoju in napredku transfuziologije je za življenje ljudi posebnega pomena. 6.1.1986 so v Sloveniji začeli testirati vsako dozo krvi na protitelesa virusa HIV. Do sedaj so kri konzervirali v steklenice, v tem letu so pa prešli izključno na uporabo plastičnih vrečk za kri zaradi širitve komponentne terapije. Avtomatska obdelava podatkov krvodajalcev se prične leta 1987 in to leto postane avtotransfuzija del redne dejavnosti krvodajalstva.

Presaditev kostnega mozga je tudi del transfuziologije in priprava programa le-tega se prične 1989 in leta 1990 se opravi prva avtologna presaditev kostnega mozga. V tem letu se prične tudi zbiranje matičnih celic iz periferne krvi za transplantacijo.

Vodenje celotnega procesa z računalnikom in uvedba sistema črtne kode se izvede leta 1991. Leto 1992 nam prinese ustanovitev registra nesorodnih darovalcev kostnega mozga SLOVENIJA- DONOR in vključitev v mednarodni register. Z računalniškim programom KAPLJA preidemo na organiziranje individualnega krvodajalstva in leta 1995 se vključimo v program CINDI – spremljanje zdravstvenega stanja krvodajalcev.

2.1 KRVODAJALSTVO V SLOVENIJI DANES

Krvodajalstvo je človekoljubna dejavnost, ki se izvaja v skladu z načeli prostovoljnosti, brezplačnosti in anonimnosti ter zajema vse aktivnosti motiviranja, obveščanja, organiziranja, izobraževanja, pridobivanja in klicanja krvodajalcev za namene nacionalne oskrbe s krvjo (Zakon o preskrbi s krvjo, 2000).

Načelo anonimnosti pomeni, da krvodajalec ne pozna prejemnika, prejemnik pa ne krvodajalca. Prostovoljnost je omejena z družbenim pritiskom po dajanju krvi, vendar je odločitev prepuščena posamezniku. Neplačanost je pogoj za višjo in strokovno varnost, ker vključuje samoizključitev, ki je pri plačanem krvodajalcu ni mogoče pričakovati (Domanović in sod., 1997).

Osnovo sistema zbiranja krvi tvorijo:

- zdrav človek – dajalec krvi,
- organizacija Rdečega križa in
- Zavod Republike Slovenije za transfuzijsko medicino (v nadaljevanju ZTM) ter Transfuziološki oddelki, organizirani pri bolnišnicah (v Mariboru, Celju, na Ptuju, v Murski Soboti, Slovenj Gradcu, Trbovljah, Novem mestu, Izoli, na Jesenicah in v Šempetru pri Novi Gorici).

Transfuzijske službe so zadolžene za zbiranje in predelavo krvi ter za zagotavljanje varne transfuzije krvi. Za pridobivanje krvodajalcev pa skrbi Rdeči križ, ki je glavni organizator krvodajalskih akcij. Delo transfuzijske službe in Rdečega križa je na področju krvodajalstva tesno povezano.

Glavni odbor Rdečega križa Slovenije z območnimi organizacijami Rdečega križa po predlogu ZTM in Transfuzioloških oddelkov o potrebah po krvi izdela načrt krvodajalskih akcij za obdobje enega leta. Načrtovanje krvodajalskih akcij odvisno od gibanja števila krvodajalcev in od predvidene porabe krvi na bolnišničnih oddelkih in klinikah. Skrb, da bo dovolj krvi, je torej skupna naloga Rdečega križa Slovenije in Zavoda Republike Slovenije za transfuzijsko medicino s Transfuziološkimi oddelki.

V Sloveniji se kri zbira na rednih, dodatnih in izrednih akcijah. Redne krvodajalske akcije so vnaprej načrtovane za celo leto. Naknadno povečane potrebe po krvi pa se pokrivajo z izrednimi krvodajalskimi akcijami in individualnim klicanjem krvodajalcev.

V Sloveniji je število krvodajalcev naraščalo vse od začetka prostovoljnega krvodajalstva, torej od leta 1953 naprej. V sedemdesetih letih je bilo letno število odvzemov povprečno 100.000 število krvodajalcev se je povečalo vse od leta 1984, ko se je k darovanju krvi prijavilo kar 116.103 krvodajalcev. V naslednjih letih je opaziti tendenco rahlega upadanja krvodajalcev. Ekonomsko- socialne spremembe v državi so se v večji ali manjši meri odrazile v posameznih regijah Slovenije tudi v krvodajalstvu. Število rednih krvodajalcev se je v organiziranih akcijah zmanjševalo, saj je večina krvodajalcev izhajala iz delavskega razreda. Zaradi propada podjetij je mnogo krvodajalcev ostalo brez zaposlitve in razočarani niso več dajali krvi. Da bi zadostili potrebi po krvi, je potrebno vse bolj pogosto organizirati izredne akcije, predvsem pa telefonsko klicanje krvodajalcev (Urleb Šalinović in sod., 2004).

Preglednica 1: Število prijavljenih krvodajalcev v Sloveniji od leta 1996 do 2004 (Letno poročilo 2004 o krvodajalcih pri Zavodu RS za transfuzijsko medicino, 2005)

Leto	Število prijavljenih krvodajalcev
1996	100.705
1997	100.845
1998	103.228
1999	103.661
2000	100.256
2001	98.780
2002	97.916
2003	98.514
2004	95.094

Preglednica 1: Število krvodajalcev

Osnovni cilj krvodajalstva je doseči samozadostnost na področju oskrbe s krvjo in stalno enakomerno preskrbo s kakovostnimi pripravki iz krvi. Sprejeto načelo v Evropi in tudi sicer v svetu, da si mora vsak narod sam zagotoviti zadostne količine krvi, krvnih komponent in zdravil iz krvi, obvezuje transfuzijsko dejavnost, da načrtuje in izvaja nacionalni program samozadostnosti .

V Sloveniji vsako leto daje kri okoli 5% prebivalstva. Z racionalno porabo in uvedbo komponentnega zdravljenja s krvjo to zadošča potrebam po krvi v Slovenji in lahko govorimo o samozadostnosti. Transfuzijska dejavnost ima nalogo uskladiti zahteve in potrebe zdravstva s krvodajalstvom oziroma s številom krvodajalcev. Za pokritje potrebe po krvi je potrebno 400 odvzemov krvi na dan .

Načelo samooskrbe je težnja vseh razvitih držav v svetu in je sprejemljivo iz več vidikov:

- strokovno (zmanjšanja možnost prenosa bolezni in antigenov)
- etično (tkiva in organi človeškega izvora naj ne bi bili predmet prodaje) in
- socialno (vse skupine prebivalstva naj jemljejo darovanje krvi kot družbeno obvezo in kot enega od pogojev za uspešno delovanje zdravstva) (Vuksan, 2004).

Dobro in učinkovito krvodajalstvo je prvi pogoj za razvoj transfuzijske medicine in zdravstvenega varstva. Izvedba razvitega krvodajalstva ni odvisna le od Rdečega križa in drugih humanitarnih organizacij, temveč tudi od splošno veljavnih vrednot v družbi, kakor tudi od dejanske podpore vseh družbenih subjektov. V 16. členu Zakona o preskrbi s krvjo o spodbujanju krvodajalstva je določeno, da so Ministrstvo za zdravje Republike Slovenije, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Rdeči križ Slovenije, zdravstveni zavodi, sredstva javnega obveščanja, šole, društva in druge organizacije dolžne obveščati prebivalce o pomenu darovanja krvi in jih spodbujati k njenemu darovanju (Vuksan, 2004).

3 MOTIVACIJA

3.1 OPREDELITEV POJMA

Motivacija označuje prizadevanje posameznika, da se izkaže z visoko stopnjo napora za doseganje določenega cilja ob istočasnem zadovoljevanju določenih individualnih potreb. Motiv je hotenje po delovanju, usmerjeno v zadovoljitev potreb ali dosego cilja. Motiviranje, gledano z vidika menedžerjev, je zbujanje zavesti o potrebi ob sočasnem nakazovanju možnih rešitev za njihovo zadovoljitev. Motiviranje v organizaciji omogoča, da ljudje v čim večji meri izkoristijo svoje sposobnosti in z usklajenim delovanjem dosežejo cilje organizacije.

Leovitt opredeli motivacijo kot ciklični proces. Dražljaj povzroči nastanek potrebe, le- ta pa povzroči v človeku napetost, željo, potrebo po delovanju za zadovoljitev potrebe oz. dosego cilja. Pri tem človek uporablja svoje znanje in izkušnje. Z zadovoljitvijo potrebe oz. uresničitvijo cilja človek zmanjša potrebo in začuti olajšanje (Možina, 1994).

Vrsta avtorjev je preučevala potrebe in jih glede na njihove lastnosti, vsebino in intenzivnost razvrščala v skupine.

Med prvimi pomembnimi teorijami motivacije je t.i. »teorija potreb« (objavljena 1954). Avtor Abraham Maslow je človekove potrebe razdelil v skupine in med njimi določil hierarhijo (fiziološke potrebe, potrebe po varnosti, potrebe po ljubezni in pripadnosti, potrebe po samospoštovanju, potrebe po samouresničevanju). Zadovoljenost nižjih potreb povečuje privlačnost in vrednost višjih potreb. Pomembna je ugotovitev, da motivirajo nezadovoljene potrebe. Bolj ko so potrebne zadovoljene, toliko manj so pobuda za delovanje (Rozman in sod., 1993).

Švedski raziskovalec življenja E. Allardt je človekove potrebe po Maslowu združil v tri soodvisne stopnje in jih enostavno in lepo opisal z glagoli »imeti« (materialne potrebe), »ljubiti« (socialne potrebe) in »biti« (potrebe po pozitivni samopodobi in samospoštovanju) (Gregorc, 1997 cit. po Novak, 1996).

Pogosteje kot potrebe in njihovo povezanost z delovanjem ljudi mnogi avtorji proučujejo cilje, ki jih ljudje dosežejo z delovanjem. Cilji so vidni navzven in zato tudi lažje ugotovljive spodbude. Predstavljajo motivacijske dejavnike, ki sprožajo in usmerjajo delovanje ljudi. Motivacijske dejavnike je preučeval Herzberg s sodelavci. Ugotovili so, da so potrebe povezane s cilji.

- Fiziološkim potrebam ustrezajo motivacijski dejavniki, kot so plača in ustrezno zasebno življenje.
- Potrebi po varnosti ustrezajo motivacijski dejavniki: delovne razmere, zaposlenost, kakovost nadzora.
- Potrebam po pripadnosti ustrezata motivacijska dejavnika: medsebojni odnosi in politika podjetja.
- Potreba po spoštovanju se lahko poveže s statusom, napredovanjem in priznanjem.
- Najvišji skupini potreb pa ustrezajo: zanimivo delo, dosežki, razvijanje lastnih sposobnosti in prevzemanje odgovornosti (Gregorc, 1997 cit. po Herzbergu in sod., 1959).

Cilji, povezani s prvimi tremi skupnimi potreb, sprožajo pri ljudeh nezadovoljstvo, če jih ni ali so slabo doseženi, in sprožajo zadovoljstvo, če so doseženi v ustrezni višini. Ti cilji ne motivirajo k ustrežnejšemu delovanju, morajo pa biti v določeni meri doseženi, da ljudje sploh delujejo. Herzberg jih imenuje vzdrževalne motivacijske dejavnike ali higienike.

Mayers je leta 1964 dopolnil Herzbergovo teorijo motivacije. Ugotovil je, da je motiviranje vedno odvisno od ljudi. Rezultati Herzbergove študije veljajo le za ljudi, ki težijo k lastnemu razvoju, ne pa tudi za ljudi, ki so usmerjeni v »vzdrževanje«. Ljudje, ki nimajo možnosti doseganja višjih ciljev, se prej ali slej spustijo na raven doseganja nižjih ciljev. Menedžerji motivirajo ljudi z ustreznim planiranjem, zadovoljstvo pa vzdržujejo s prijaznostjo in poštenostjo (Gregorc, 1997 cit. po Mayers, 1994).

Empirične raziskave kažejo precejšnje razlike med motivi ljudi. Razvrščanje motivov, kot so zaslužek, zadovoljstvo z delom, odnos do sodelavcev, napredovanje..., se razlikuje glede na izobraženost, spol, starost, delovni in poklicni položaj ljudi. Prav tako se motivi istih ljudi menjajo v času z njihovim razvojem in pod vplivom sprememb okolja. Tako potrebe kot cilji so odvisni od posameznika, časa in okolja, v katerem nastajajo in se izpopolnjujejo.

3.2 KDO SO KRVODAJALCI

Na področju raziskovanja krvodajalstva, krvodajalcev in motivov za darovanje krvi je bilo v Sloveniji do sedaj malo storjenega.

Rode (1992) je v svoji raziskovalni nalogi *Kdo so krvodajalci?* opredelil značilnosti slovenskih krvodajalcev. Ugotavlja, da je povprečna starost slovenskih krvodajalcev okrog 35 let. Med krvodajalci prevladujejo moški, delež žensk je 31,6%. Po 48. letu začne delež žensk med krvodajalci hitro upadati. V primerjavi s splošno slovensko populacijo je med krvodajalci 5% več ljudi s poklicno šolo, druge kategorije so med krvodajalci slabše zastopane kot v celotni slovenski populaciji, kar je verjetno posledica organiziranosti krvodajalstva v Sloveniji. Raziskava ne podaja dokazov, da bi bile socialno-demografske značilnosti vzročno povezane s pripravljenostjo darovati kri.

Prav tako ni dokazano, da bi na podlagi določenih osebnostih lastnosti posameznika lahko sklepali o verjetnosti, da bi darovali kri. Iz raziskav, ki so bile narejene v ZDA, pa je razvidno, da se redni krvodajalci ločijo od nekrvodajalcev po tem, da so bolj pripravljeni sodelovati v prostovoljnih in dobrodelnih aktivnostih, imajo manj samospoštovanja, manj tveganja, bolj skrbijo za lastno zdravje in zdravje družine, so bolj religiozni in bolj konzervativni (Burnet, 1982).

Novejše raziskave o krvodajalstvu v Sloveniji je izvedel Šešerko (2001). V raziskavi Slovenski nacionalni značaj in krvodajalstvo v Sloveniji v procesu vključevanja v Evropsko unijo je anketirance opredelil glede na odnos do darovanja krvi v štiri skupine: aktivne krvodajalce (22,1%), nekdanje (21,7%), potencialne (30,1%) in nekrvodajalce (24,7%).

V Sloveniji je največji delež potencialnih krvodajalcev, ki so kri sicer pripravljeni dati, vendar je njihova motivacija premajhna, deloma pa je strah pred odvzemom prevelik, da bi to dejansko storili. 1/3 potencialnih krvodajalcev meni, da jih k temu ni še nihče primerno povabil. Le-ti predstavljajo pomemben krvodajalski potencial Slovenije.

Najbolj aktivna skupina krvodajalcev so tisti, ki so stari med 30 in 45 let, medtem ko je opazna manjša vključenost mladih. Toda kar 60% mlade generacije izraža pripravljenost, da postanejo krvodajalci. 2/3 vseh dijakov in študentov v Sloveniji se označuje za potencialne krvodajalce. Ta delež je stabilen iz leta v leto, kar pomeni, da predstavljajo največji realni potencial bodočih krvodajalcev (Šešerko, 2001; Felser in Pučko, 2004).

Šešerko (2001) ugotavlja, da je glede na izobrazbo med aktivnimi krvodajalci najmanjši delež osnovnošolsko izobraženih (13,2%), s poklicno šolo 26%, skoraj 29% s srednjo izobrazbo in 24% visoko izobraženih. Med potencialne krvodajalce pa se z najvišjim deležem uvrščajo visoko izobraženi 39%.

3.3 MOTIVI ZA DAROVANJE KRV

V ZDA so bile že v 80. letih izvedene raziskave o motivih, ki usmerjajo odločitve ljudi za darovanje krvi.

Oswalt (1997) v svoji raziskavi med krvodajalci v ZDA motive za darovanje krvi deli na :

- pozitivne (altruizem, dobrodelnost, osebna in družinska varnost, socialni pritiski, nagrade in priznanja) in
- negativne (strah, zdravstveni razlogi, apatija).

3.3.1 POZITIVNI MOTIVI PRI ODLOČANJU ZA DAROVANJE KRV

Pozitivni motivi pri odločanju za darovanje krvi:

- altruizem (solidarnost): občutek dolžnosti delati dobre stvari, služiti skupnosti, potrebe skupnosti po krvi;
- dobrodelnost: pomagati prijateljem, neznanim osebam in žrtvam nesreč;
- osebna in družinska varnost, nadomestila in zagotovila, nadomestilo za prejeta kri, morda bom sam ali pa družina potrebovala kri;
- socialni pritiski: stiki s krvodajalci, obiski bolnišnic, osebna prošnja, osebni pozivi in kontakti;
- nagrade; denarne nagrade in drobne ugodnosti;
- priznanje (Oswalt, 1997).

Altruizem in dobrodelnost

Raziskave kažejo, da je altruizem v povezavi z dobrodelnostjo najpomembnejši motiv za darovanje krvi. Vendar nekatere študije kažejo, da je pomembnejši motiv za darovanje krvi višanje samospoštovanja, ki izhaja iz samega akta darovanja krvi (Burnet, 1982). Spet v drugi raziskavi se je pokazalo, da tako krvodajalci kot nekrvodajalci trdijo, da je razlog za dajanje krvi občutek, da si nekaj posebnega (Oswalt, 1997). Vsekakor lahko pri tako kompleksnem dejanju, kot je dajanje krvi, trdimo, da je le-to večkratno motivirano in da je posameznikom lahko resnični motiv tako altruizem in dobrodelnost kot tudi potreba po priznanju in spoštovanju (Piliavin, 1990). Pri tem pa je pomembno tudi, da ljudje začutijo spodbudo in potrebe v skupnosti. V preprostih pozivih, npr. zadostna količina krvi reši mnoga življenja, ljudje začutijo, da je vsak posameznik pomemben, da je potreben prispevek vsakega posameznika. Predvsem pri pridobivanju novih krvodajalcev je pomembno, da spoznajo, da je darovanje krvi plemenito, pomembno in potrebno dejanje.

Osebna in družinska varnost, nadomestilo in zagotovilo

To je pomemben motivacijski dejavnik. Oswalt (1997) navaja, da 61% krvodajalcev vidi razlog za darovanje krvi v » moja družina in jaz smo prepričani, da bomo darovali kri, kadarkoli jo bodo potrebovali, brez plačila ali povračila«. Ta motiv je posledica praktične, racionalne odločitve za pokrivanje potencialnih potreb po krvi brez plačila.

Socialni pritisk

Motiv za darovanje krvi je lahko altruizem, vendar ima pri tem pomembno vlogo tudi pritisk posameznika ali skupine. Mnogi ljudje darujejo kri zato, ker jih je nekdo prosil, ali zato, ker vsi, »ki kaj veljajo«, dajejo kri, in posameznik ne želi biti drugačen. Pri tem ima pomembno vlogo posnemanje modelov obnašanja staršev ali prijateljev.

Na odločanje za darovanje krvi vpliva osebna prošnja, prošnja po telefonu in pozivi s sredstvi javnega obveščanja. Pridobivanje krvodajalcev za darovanje krvi z osebnim stiskom je trikrat bolj učinkovito kot pridobivanje preko telefona .

Tudi v raziskavi Slovenski nacionalni značaj in krvodajalstvo so ugotovili, da je priljubljenost tradicionalnih množičnih krvodajalskih akcij največja pri mladih krvodajalcih v starosti do 30 let, nato pa postopno delež krvodajalcev, ki jim je tak prihod odvzema krvi najljubši, upada. Iz tega lahko sklepamo, da ob upoštevanju vseh strokovnih zahtev glede odvzema krvi in animiranja krvodajalcev v prihodnje ne bo smelo priti do opustitve ali popolnega zanemarjanja družabnosti elementov v krvodajalstvu (Šešerko, 2001).

Nagrade in ugodnosti

K odločitvi posameznika za darovanje krvi lahko prispevajo tudi drobne ugodnosti, ki jih s tem pridobi. Ferrarri s sodelavci (1986) navaja, da vzpodbude, kot so boni za nakup ali popust pri nakupu blaga in nagradne igre, prispevajo k odločitvi za prvo darovanje krvi. Oswalt (1977) pa ugotavlja, da čeprav nekateri ljudje navajajo kot razlog za darovanje krvi nagrado v obliki denarja, prostih dni ali ugodnosti pri delu, to ni glavni motivator za darovanje krvi. 80 % ljudi navaja, da denarna nagrada ne more vplivati na njihove odločitve za darovanje ali proti darovanju krvi.

Nagrade in nadomestila morda povečajo odziv krvodajalcev, ki so slabo motivirani in se odločajo za prvi odvzem krvi. Denarne nagrade lahko povečajo vključevanje ljudi s slabšim socialnim statusom, ki ga pogosto spremlja rizično obnašanje.

Šešerko (2002) ugotavlja, da je navezanost na dela prost dan med slovenskimi krvodajalci še vedno precejšnja, ne sicer v tehničnem smislu potrebe po prostem dnevu, ampak v smislu družbenega priznanja za dano kri in v smislu samonagrade s prostim dnevom za napor za dano kri. Desetini slovenskih krvodajalcev je prosti dan po odvzemu krvi tako pomemben, da odločno opozorijo, da ne bodo več dali krvi, če bo ukinjen. Za več kot tretjino krvodajalcev (37%) pa prost delovni dan ni pomemben oziroma je njihova motivacija za dajanje krvi trdna, da bodo po eventualni ukinitvi sedanje pravice do prostega delovnega dneva dajali kri v svojem prostem času.

Zahvale in priznanja

Izkušnje pri delu s krvodajalci kažejo, da so krvodajalci zelo veseli, če se jim po določenem številu odvzemov (npr. 20,30,50...) izkaže zahvala in priznanje za njihovo solidarnost in dobrodelnost. Veliko jim pomeni že stisk roke, prijazna beseda zdravstvenih delavcev. Na Zavodu RS za transfuzijsko medicino v Ljubljani pa vsak krvodajalec ob taki priložnosti dobi tudi simbolično darilo (priponka za kravato, svilena ruta ali kravata). Tudi Rdeči križ poskrbi za priznanja krvodajalcem v krajih, kjer le-ti živijo in delajo. S tem se zadovoljuje potreba

vsakega posameznega krvodajalca po družbenem priznanju in motivira tiste, ki se šele odločajo za prvo ali ponovno darovanje krvi.

3.3.2 NEGATIVNI MOTIVI PRI ODLOČANJU ZA DAROVANJE KRVI

Demotivacijski dejavniki za tiste, ki niso še nikoli dali krvi, so nepoznavanje potreb po krvi ali kaj vse zajema postopek odvzema krvi, strah pred iglo, strah pred neznanim, religiozna prepričanja, praznoverje, tradicija (Making a difference, 2002). Mnoge raziskave so ugotovile, da je strah pomemben razlog za to, da se ljudje ne odločijo za dajanje krvi (Šešerko, 2001; Kotnik, 2003 cit. po Boe in Ponder, 1981).

Študije navajajo enotne razloge (Making a difference, 2002), zakaj ljudje ne darujejo krvi, in ti so:

- nihče me ni vprašal oz. povabil,
- strah pred krvjo, iglo, okužbo,
- je v nasprotju s tradicijo in kulturo,
- zaradi zdravstvenih razlogov,
- zaradi pomanjkanja časa,
- neudobnost, neprijetnost.

Tudi Oswalt (1977) navaja podobne negativne motive pri odločanju za darovanje krvi:

- strah: strah pred iglo, slabostjo, vrtoglavico, motnjami v delovanju krvnega obtoka, pikom v prst;
- zdravstveni razlogi: ljudje mislijo, da zdravstveno niso primerni;
- apatija: nikoli niso razmišljali o darovanju krvi, niso motivirani, pozabijo;
- reakcije pri darovanju krvi: slabost, bolečina, hematomi, vrtoglavica;
- drugo: neprimernost časa in kraj odvzema krvi, nihče jih ni prosil, kri se prodaja, pri nekaterih plačilo, pri drugih neplačilo za dajanje krvi.

Negativni motivi pri odločanju za darovanje krvi kažejo predvsem na neseznanjenost ali napačno seznanjenost ljudi o samem darovanju, to je kako poteka odvzem krvi, kakšna so tveganja pri odvzemu krvi, o prenosu bolezni krvjo, kako se kri uporablja, kako dolgo se kri hrani.

Šešerko (2001) v svoji raziskavi o krvodajalstvu ugotavlja, da 30% potencialnih krvodajalcev kot razlog, da še niso darovali krvi, navaja da jih na odvzem še ni nihče primerno povabil, kar kaže nato, da krvodajalci niso opazili običajnih množičnih pozivov na krvodajalske akcije. Pozivi na krvodajalske akcije po medijih so brezosebni. Ta brezosebnost je pa posledica utečenosti tega obveščanja za aktivne krvodajalce. Prav zato bi bilo smiselno potencialnim krvodajalcem nameniti poseben paralelni način obveščanja in pozivanja k udeležbi pri odvzemih krvi, ki bi upošteval posebnosti te največje družbene skupine, ki bi bil oprt na sistematično zbiranje podatkov o potencialnih krvodajalcih v višjih letnikih srednjih šol, na fakultetah, v družbenih dejavnostih, v gospodarskih podjetjih itd., in bi omogočal posredovanje pozivov k odvzemu krvi v osebni obliki. Ni mogoče ignorirati opozoril potencialnih krvodajalcev, ki opozarjajo oziroma se izgovarjajo na brezosebnost medijskega pozivanja k rednim krvodajalskim akcijam.

Transfuzijska služba in Rdeči križ bi moral upoštevati opozorilo potencialnih krvodajalcev, da se bojijo množičnih posledic odvzema krvi. Taka skrb in izgovor sta umestna. V preteklosti se je po svetu in v Evropi zgodilo nekaj napak tudi v javnih transfuzijskih službah. Sistematično prizadevanje za boljšo kvaliteto dela transfuzijske službe in učinkovit nadzor nad njenim delom sta glavno zagotovilo za odpravljanje tega strahu. Hkrati pa je nujno potrebno, da se zlasti mladi ljudje v času svojega izobraževanja, dela v podjetju ali ustanovi, služenja vojaškega roka, aktivnosti v kakem društvu itd. seznanijo tudi s smislom in pomenom transfuzijske službe in svojega potencialnega dajanja krvi.

4 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV

Osnovni cilj zdravstvene vzgoje je s pravočasnim, pravilnim in popolnim informiranjem motivirati tako posameznika – krvodajalca kot celotno družbo, da si bodo zavestno prizadevali za prvine kakovosti življenja – zdravja, izobraževanja, socialno varnost, socialno integracijo, zadovoljstvo ter možnosti za upravljanje z viri, ki jih krvodajalci, družine in skupnost potrebujejo za zadovoljevanje svojih potreb.

Določene oblike komunikacije, ki jih zdravstvenovzgojne vsebine vključujejo imajo namen izboljšanja znanja, razvoja, razumevanja in veščin, ki so povezane z zdravjem. Zdravje pa je osnovna prvina kakovosti življenja ljudi in obenem pokazatelj ravni družbenega razvoja, hkrati pa tudi eden izmed kriterijev za pristop k darovanju krvi (Gregorc, 1997 cit. po Boh, 1988).

Cilj zdravstvene vzgoje krvodajalcev so ozaveščeni in vzgojeni krvodajalci, ki pridobijo znanje o zdravem načinu življenja in boleznih, ki se prenašajo s krvjo. Za uspešno obvladovanje in preprečevanje širjenja bolezni, ki se prenašajo s krvjo, je ključnega pomena zdravstvena vzgoja na:

- primarni ravni preventive,
- sekundarni ravni preventive,
- terciarni ravni preventive.

Na primarni ravni se posvečamo vsem prebivalcem – potencialni krvodajalcem. Zdravstvena vzgoja vključuje seznanjanje skupnosti in družin z dejavniki tveganja za nastanek obolenj in jih seznanja s posledicami. Z zdravstveno vzgojo se pridobiva znanje in razvijajo veščine za zdravo prehrano, zdrav način življenja, razvijajo se zdravi vzorci vedenja, ob aktivnem vključevanju posameznika, družin, skupnosti in celotne družbe. V obdobju pred pojavom bolezni so cilji preventive doseženi z ukrepi za pospeševanje zdravja.

V skupini z rizičnim obnašanjem je usmerjen sekundarni vidik zdravstvene vzgoje. Z zgodnjim odkrivanjem (povišane vrednosti holesterola v krvi, povišan krvni tlak krvodajalcev) in ukrepanjem lahko spremenimo vedenjske vzorce, preoblikujemo vrednostni sistem, vplivamo na nezdravo prehrano in izboljšamo način življenja ogroženih krvodajalcev. Pomembno je tudi usposabljanje za samoopazovanje, samopomoč in soproščanje.

Tercialni vidik zdravstvene vzgoje vključuje spodbujanje ljudi za aktivno sodelovanje pri zdravljenju, nadzoru bolezni in preprečevanju komplikacij.

4.1 PROMOCIJA ZDRAVJA IN KAKOVOST ŽIVLJENJA KRVODAJALCEV

Skrb za kakovost življenja krvodajalcev je vključena v skrb za kakovost življenja vseh prebivalcev Slovenije. Kakovost življenja je večdimenzionalna vrednota, ki vključuje zadovoljenost človekovih potreb na materialnem in impersonalnem področju kot tudi zadovoljenost potreb človeka na področju medosebnih in družbenih odnosov.

Posameznik in skupnost morata spoznati za svoje kakovostno življenje lastne sposobnosti in vrednote. Zadovoljevati morata svoje potrebe in se prilagajati in spreminjati v skladu z okoljem v katerem živita. Razmere, ki omogočajo uresničenost potreb vsakemu posamezniku, zagotavljajo vse aktivnosti promocije zdravja, ki so skupen proces organizirane skupnosti in posameznika. Promocijo oziroma pospeševanje zdravja, ki prispeva tudi k dvigu kakovosti življenja, omogočajo:

- dejavnosti, ki nudijo pomoč posamezniku v času bolezni in invalidnosti (individualna in institucionalna pomoč pod enakimi pogoji za vse prebivalce Slovenije, med njimi so tudi krvodajalci),
- aktivnosti za pospeševanje zdravja.

Aktivnosti pospeševanja zdravja lahko opredelimo kot kombinacijo vzgojnih, družbenih, političnih in medijskih aktivnosti za zagotavljanje pogojev in možnosti za posameznikovo zdravo izbiro ter vključujejo več področij.

- *Preventivne zdravstvene usluge* izvajajo dispanzerji in druge zdravstvene ustanove z namenom zgodnjega odkrivanja in preprečevanja bolezni. Transfuzijska dejavnost k temu prispeva s pregledi pred odvzemom krvi. Krvodajalcem z odstopanji v zdravju (visok krvni tlak) nudijo svetovanje in zdravstveno vzgojo z usmeritvami za preprečitev razvoja bolezni, odpravo rizičnih dejavnikov in okrepitev zdravja.
- *Sodelovanje z lokalno skupnostjo*: vključevanje skupnosti in posameznika pri snovanju politike za boljše okolje in pri oblikovanju in izvajanju zdravstveno vzgojnih programov za zdravo prehrano, zdravo življenje, dobre medsebojne odnose. Potrebno je upoštevati skupne potrebe in zajeti celovit sklop dejavnikov, ki vplivajo na zdravje.
- *Sodelovanje z delovnimi institucijami* vključuje skrb za dvig kakovosti življenja zaposlenih kakor tudi prizadevanje za kakovost proizvodov in storitev s katerimi se zagotavlja kakovost življenja vseh uporabnikov.
- *Zdravstvena politika*, ki je usmerjena v zaščito ljudi in okolja, pri katerem pa se povezuje s politikami različnih sektorjev (socialno, ekonomsko in splošno razvojno), s skupnim ciljem – dvig kakovosti življenja vseh prebivalcev Slovenije.
- *Ukrepi za zdravo življenjsko okolje*: oblikovanje ekosocialnih razmer, ki preprečujejo nastanek tvegane vedenja oziroma nudijo možnosti za zdravo izbiro posamezniku (neoporečna voda, čist zrak, skrb za gozdove, urejanje stanovanjskih naselij).
- *Zakonski in ekonomski predpisi*: zakon o prepovedi kajenja v javnih prostorih, davek na tobak in alkohol... Zakon zdravstvenega varstva in zakon o

zdravstveni dejavnosti določata meje, v okviru katerih se vsem državljanom zagotavljajo enake možnosti v zdravstvenem in socialnem varstvu. Opredeljujeta tudi transfuzijsko dejavnost in krvodajalstvo. Krvodajalstvo v Sloveniji je neplačano, prostovoljno, anonimno, kri pa je zagotovljena vsakemu, ki jo potrebuje.

- *Zdravstvenovzgojni programi*, s katerimi se osvešča prebivalstvo in razvija njihove sposobnosti za prepoznavanje in uresničevanje vseh prvin kakovosti življenja. Zdravstvenovzgojna dejavnost je usmerjena na ljudi, ki imajo moč in vpliv na zdravstvene delavce ter na ljudi, ki moči in znanja nimajo.

Načrtovana, nepretrgana in sistematična zdravstvena vzgoja že od otroškega vrtca in šole vse do vstopa v delovno razmerje in naprej učinkovito preprečuje nezdrave življenjske navade ljudi (kajenje, nezdrava prehrana) in s tem izboljšuje zdravje vseh prebivalcev in tudi krvodajalcev.

Pri širjenju zdravstvenovzgojnih informacij imajo pomembno vlogo tudi sredstva javnega obveščanja, kot so radio, televizija in časopisi. Raziskave javnega mnenja so pokazale, da sta radio in televizija primerna za informiranje vseh starostnih skupin. Pomemben medij za informiranje mladih so plakati, ki visijo po šolah, javnih ustanovah, ob glavnih cestah... Za starejšo generacijo je uspešen informacijski medij časopis, srednja generacija pa je najbolj učinkovito obveščena z informiranjem na delovnem mestu.

Uspeh zdravstvenovzgojnih aktivnosti pogojujejo poznavanje znanja, stališč, vrednot, obnašanja in upoštevanje psihofizične razvojne stopnje ciljne skupine.

4.2 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV V LOKALNI SKUPNOSTI

Republiški rdeči križ Slovenije ima v svoji pristojnosti zdravstveno vzgojo krvodajalcev. Republiški rdeči križ Slovenije z Inštitutom za varovanje zdravja, Zavodom za transfuzijsko medicino in s Transfuziološkimi oddelki Slovenije oblikuje zdravstvenovzgojne programe in izvaja ustno ali pisno informiranje posameznika ali skupin krvodajalcev. Pri tem sodeluje s šolami, zdravstvenimi in drugimi organizacijami, lokalnimi skupnostmi in sredstvi javnega obveščanja. Namen zdravstvene vzgoje krvodajalcev je med drugim tudi osveščanje in vzgajanje le-teh za izbiro zdravega načina življenja. Na srečanjih krvodajalcev preko predavanj, avdiovizuelnih sredstev in zloženek z zdravstveno vsebino krvodajalci spoznajo:

- ~ kaj je zdravje in kako ga ohraniti (le zdrav krvodajalec učinkovito pomaga ljudem, ki potrebujejo kri),
- ~ kako zdravo živeti,
- ~ posledice razvad kajenja in prekomernega uživanja alkoholnih pijač,
- ~ kaj je zdrava prehrana,
- ~ vedenje, tvegano za okužbo z virusi, ki so prenosljivi s transfuzijo krvi,
- ~ pomen darovanja krvi,
- ~ postopek pri darovanju krvi.

Krvodajalci morajo imeti dovolj časa, da pridobljene informacije osvojijo in razvijejo zdrav način življenja. Če pri sebi prepoznajo znake nezdravja, vedo, kje lahko poiščejo pomoč in se ne udeležijo krvodajalske akcije. Pridobljen informacije pa lahko prenesejo tudi na druge v skupnosti, kjer živijo.

4.3 ZDRAVSTVENA VZGOJA KROVDAJALCEV NA TRANSFUZIJSKIH USTANOVAH PRED ODVZEMOM

Ljudje, ki so deležni zdravstvenovzgojnega delovanja v svojem okolju, lahko sami Presodijo, na podlagi sprejetih in usvojenih informacij, ali je njihovo zdravje primerno za darovanje krvi, oziroma ali je njihova kri varna za tiste, ki jo potrebujejo. Kri lahko darujejo v skupinskih akcijah ali pa pridejo na odvzem krvi sami. Na Zavodu za transfuzijsko medicino Slovenije in transfuzioloških oddelkih skušajo na darovalca krvi še dodatno zdravstvenovzgojno delovati.

V postopku priprave na odvzem krvi krvodajalec lahko prebira zloženke, ki jih dobi ob prijavi, lahko si ogleda pisno in slikovno gradivo na panojih ali video posnetkih v čakalnici za krvodajalce.

Če krvodajalci želijo, se lahko pred darovanjem krvi pogovorijo z zdravstvenim delavcem (medicinsko sestro ali zdravnikom), usposobljenim za komuniciranje in svetovanje. Seznanj jih s postopkom darovanja krvi in tveganja pri tem, posreduje jim informacije o boleznih, ki se prenašajo s krvjo, testiranju krvi, posledicah dajanja krvi. Krvodajalci lahko na podlagi pogovora spoznajo, da za darovanje krvi niso primerni in odstopijo od darovanja krvi. Krvodajalcem je tako omogočena samoizključitev pred darovanjem krvi .

V sobi za anketiranje medicinska sestra sprejme krvodajalca. Vsak krvodajalec prejme vprašalnik z zastavljenimi vprašanji o njegovem zdravstvenem stanju in tveganim načinu življenja. Pri izpolnjevanju vprašalnika je krvodajalcem zagotovljena zasebnost in tudi pomoč medicinske sestre. Medicinska sestra mora pridobiti krvodajalčevo zaupanje. Vsak krvodajalec zahteva individualno obravnavo. Dobiti mora občutek, da je sprejet in upoštevan ne glede na svoje želje, prepričanja in navade. Medicinska sestra ga informira o namenu vprašalnika, mu pojasni, kako naj vprašalnik izpolnjuje in v primeru nejasnosti pri vprašanjih nudi pomoč. Krvodajalca ob tem lahko poučuje, usmerja in informira.

Prednost vprašalnika pred ustnim spraševanjem je predvsem v tem, da se vsakemu krvodajalcu zastavijo vsa potrebna vprašanja. Krvodajalec nanje odgovarja bolj premišljeno, omogočena mu je večja zasebnost. Pred izpolnjevanjem vprašalnika naj bi vsak krvodajalec prebral zloženki, ki jih dobi ob prijavi (Krvodajalstvo, aids in hepatitis in Kaj mora vedeti krvodajalec pred odvzemom krvi). Vprašalnik izpolni krvodajalec vsakokrat, ko pride na odvzem. S podpisom jamči za verodostojnost podatkov.

Z uvajanjem vprašalnika medicinska sestra pridobi možnost individualnega pristopa do krvodajalca že pred odvzemom krvi. Krvodajalci, ki jih je strah, predvsem novinci, ki ne vedo, kaj jih čaka, in so pred odvzemom obrnjeni z mislijo na sam odvzem krvi ter o vplivu le-tega na svoje počutje, se tako lahko pogovorijo z medicinsko sestro.

Ugotavljanje zdravstvenega stanja krvodajalca z laboratorijskimi preiskavami (ugotavljanje vrednosti hemoglobina) in zdravniškim pregledom pred odvzemom krvi se prepreči, da bi odvzem škodoval njemu in da bi njegova kri škodovala prejemniku.

4.4 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV NA TRANSFUZIJSKIH USTANOVAH MED ODVZEMOM

Odvzem krvi je postopek, pri katerem krvodajalec daje svojo kri. Odvzem krvi poteka po določenih navodilih. S pravilnim postopkom odvzema se zagotovi varnost krvodajalca in prejemnika krvi. Odvzem izvajajo za to usposobljene medicinske sestre, ki so prisotne ob krvodajalcu od začetka do konca odvzema. Pozornost je namenjena tako samemu odvzemu krvi kot počutju in varnosti krvodajalca (Priporočilo, 2002). Med odvzemom krvi medicinska sestra ves čas opazuje stanje in reakcije krvodajalca na odvzem krvi in se z njim pogovarja. Vsak krvodajalec, posebno še tisti, ki daje kri prvič, je med odvzemom obremenjen z mislijo na svoje počutje. Med odvzemom krvi se med dajalcem in medicinsko sestro razvij pogovor. S pogovorom medicinska sestra preusmeri pozornost dajalca drugam. Krvodajalec se sprosti in tako običajno začne pripovedovati o svojem vsakdanjem življenju, navadah, socialnih stikih, zdravstvenih in drugih problemih. Medicinska sestra lahko v takem sproščenem pogovoru zdravstvenovzgojno svetuje. Lahko pa tudi strokovno razloži kaj se dogaja s krvjo po odvzemu, o roku uporabnosti krvnih komponent, o testiranju krvi, o boleznih, ki se prenašajo s krvjo. Ves čas odvzema pa medicinska sestra opazuje počutje in vedenje krvodajalca, nadzoruje mesto venepunkcije in ob morebitnih zapletih pravočasno in pravilno ukrepa. Medicinska sestra mora s profesionalnim odnosom ustvarjati pri krvodajalcu prijetno počutje in občutek varnosti ves čas od sprejema krvodajalca do zaključka odvzema krvi.

4.5 ZDRAVSTVENA VZGOJA KRVODAJALCEV NA TRANSFUZIJSKIH USTANOVAH PO ODVZEMU IN PRIDOBIVANJE KRVODAJALCEV

Krvodajalec je obveščen o izidih testiranja samo v primeru, če so s presejalnim testiranjem v njegovi krvi določili protitelesa proti virusom, ki povzročajo aids, hepatitis B, hepatitis C in sifilis. Pisno ali po telefonu je povabljen na razgovor na ZZM oziroma na pristojni transfuziološki oddelek. Zdravnik krvodajalca na zelo obziren način sooči z rezultatom testiranja. Novica lahko povzroči akutno psihično reakcijo krvodajalca. Zdravnik mora krvodajalcu v takem primeru dati dovolj časa in psihično podporo, da se krvodajalec psihično opomore. Nato poskušata skupaj ugotoviti vzroke okužbe in poiskati smernice za življenje z okužbo, ki bo sprejemljivo za krvodajalca in njegovo okolico. Krvodajalca napoti v ustrezno zdravstveno ustanovo, kjer mu nudijo nadaljnjo psihosocialno podporo, zdravljenje in zdravstveno nego.

Krvodajalci z negativnimi rezultati testiranja običajno niso obveščeni, razen na njihovo željo. Te krvodajalce se čez določen čas poskušajo pridobiti za ponovno darovanje krvi. Vsak krvodajalec, ki daruje kri, je voden v registru krvodajalcev. Z različnimi oblikami vabil in

propagande krvodajalce vabijo na družabna srečanja in predavanja, na katerih izpopolnjujejo znanje o zdravju, zdravem načinu življenja ipd... Vsako ponovno darovanje krvi bogati krvodajalčeve izkušnje in znanje, s katerim lahko koristi sebi in drugim. Istočasno so krvodajalci vključeni tudi v širšo družbeno skrb za zdravje – promocijo zdravja, ki deluje kot odprt sistem, znotraj katerega transfuzijska dejavnost predstavlja enega izmed podsistemov, ki vodijo k skupnemu končnemu cilju – kakovosti življenja vseh prebivalcev Slovenije.

5 ZDRAVSTVENA VZGOJA V SREDNJIH ŠOLAH V CELJU

Oprelitev potreb po zdravstvenovzgojnem delu

Družbene spremembe v Sloveniji v začetku 90. let prejšnjega stoletja so vplivale tudi na področje krvodajalstva. Število krvodajalcev se je v organiziranih krvodajalskih akcijah zmanjševalo, zato so strokovnjaki Območnega združenja Rdečega križa Celje (v nadaljevanju OZRK Celje) začeli razmišljati o novi obliki pridobivanja krvodajalcev – promociji krvodajalstva med dijaki srednjih šol v Celju.

Načrtovanje zdravstvenovzgojnega dela

OZRK Celje je v šolskem letu 1995/96 v sodelovanju s Transfuziološkim oddelkom Splošne bolnišnice Celje (SB Celje) pripravilo projekt z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji. Projekt se imenuje Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka. Vodstvo OZRK Celje je projekt predložilo aktivu ravnateljev celjskih srednjih šol s prošnjo, da odobrijo zdravstvenovzgojno delo z dijaki tretjih letnikov v obsegu treh ur. Namen projekta je motivirati dijake za krvodajalstvo v naslednjem šolskem letu, ko postanejo polnoletni. Projekt je bil sprejet in uvrščen med obvezne izbirne vsebine. Še istega leta se je začelo zdravstvenovzgojno delo z dijaki tudi izvajati.

OZRK Celje vsako šolsko leto pripravi časovni načrt srečanj za promocijo krvodajalstva za posamezno srednjo šolo, prav tako tudi načrt krvodajalskih akcij za 4. letnike oziroma za vse dijake, ki so polnoletni. Ob sestavi načrtov je potrebno upoštevati posamezne termine ocenjevalnih konferenc, vse vmesne šolske počitnice ipd..

Vsaka srednja šola imenuje profesorja- mentorja RK , ki na šoli usmerja dejavnosti s področja zdravstvene vzgoje , krvodajalstva... komisija za delo mentorjev RK pri OZRK Celje ob začetku šolskega leta skliče sejo mentorjev, ki pregledajo načrt zdravstvenovzgojnega dela in načrt krvodajalskih akcij. Oba časovna načrta vodstvo OZRK pošlje v odobritev ravnateljem celjskih srednjih šol.

Dijaki se seznanijo z naslednjimi vsebinami:

- zgodovina krvodajalstva,
- pomen in potreba po krvodajalstvu,
- kdo je lahko krvodajalec,
- odvzem, predelav in shranjevanje krvi in krvnih pripravkov,
- kako se določa krvna skupina,
- testiranje krvi in možnosti okužbe s krvjo,

- zaščita in preventivni ukrepi pred okužbo z virusi, prenosljivimi s transfuzijo krvi, darovanje in transplantacija človeških organov.

Izvajanje programa zdravstvene vzgoje

Zdravstvenovzgojno delo z dijaki tretjega letnika celjskih srednjih šol se uspešno izvaja že deseto leto. V devetih letih je bilo v projekt vključenih 10 šol in 13.863 dijakov.

Izvajalca zdravstvenovzgojnega programa sta diplomirana medicinska sestra in diplomirani zdravstvenik. Poleg dijakov so prisotni profesorji spremljevalci.

Učna srečanja potekajo enkrat tedensko po tri šolske ure. Podajaje vsebin poteka v dveh delih:

- v prvem delu dijaki poslušajo vsebine o krvodajalstvu, pomenu transfuzije in zdravstvene preventive za zagotavljanje varne krvi;
- drugi del pa je namenjen predstavitvi procesa, ki poteka na transfuziološkem oddelku, od odvzema krvi, predelave, testiranja, shranjevanja do izdaje krvi.

Za boljšo predstavitev vsebin predavatelj uporablja avdiovizuelna sredstva, folije, plakate, zloženke in sodobni računalniški sistem. Dijaki se aktivno vključujejo s svojimi mnenji in vprašanji.

Vrednotenje zdravstvenovzgojnega dela

V šolskem letu 1999/2000 je bil uveden test s šestnajstimi vprašanji, ki se nanašajo na predstavljene vsebine, s katerimi se preveri podana snov. Dijaki rešujejo test neposredno po učnem srečanju, na koncu testa napišejo svoje mnenje, vtise in predloge. Namen tega testa je še dodatno pritegniti dijake k sodelovanju in razmišljanju o darovanju krvi.

5.1 SDREDNJE ŠOLE V CELJU, VKLJUČENE V PROJEKT DAN ODPRTIH VRAT TRANSFUZIOLOŠKEGA ODDELKA

Zdravstvenovzgojno delo za pridobivanje mladih krvodajalcev se v Celju izvaja od leta 1995. V preglednici 2 so prikazane srednje šole v Celju, vključene v program zdravstvenovzgojnega dela. Znak + pomeni, da je bila šola vključena v program, znak – pa pomeni, da se šola ni vključila v program.

Zap. št.	Šolsko leto	95	96	97	98	99	00	01	02	03
1.	1. GIMNAZIJA V CELJU	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2.	GIMNAZIJA CELJE CENTER	-	+	+	+	+	+	+	+	+
3.	POSLOVNO-KOMERCIALNA ŠOLA	+	-	+	+	+	+	+	+	+
4.	SREDNJA EKONOMSKA ŠOLA	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5.	SREDNJA KMETIJSKA ŠOLA ŠENTJUR	+	+	+	+	+	+	-	-	-
6.	SREDNJA STROJNA ŠOLA ŠTORE	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7.	SREDNJA STROKOVNA IN POKLICNA ŠOLA	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8.	SREDNJA ŠOLA ZA GOSTINSTVO IN TURIZEM	-	-	+	+	+	+	+	+	+
9.	SREDNJA ZDRAVSTVENA ŠOLA CELJE	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	ŠOLSKI CENTER CELJE	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11.	VRTNARSKA ŠOLA CELJE	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Preglednica 2: Pregled srednjih šol v Celju, vključenih v projekt zdravstvenovzgojnega dela od šolskega leta 1995/96 do šolskega leta 2003/04

V letu 1995 je bilo v izvajanje programa vključenih šest celjskih šol in Srednja kmetijska šola Šentjur. V letu 1996 je število šol enako, s tem da se je vključila v program Gimnazija Celje center, enoletni izpad programa pa je bil na Poslovno-komercialni šoli Celje zaradi gradbenih del. V naslednjih letih so se v program vključile še preostale tri srednje šole v Celju. Od šolskega leta 1997/98 se program z vsebinami o krvodajalstvu izvaja na vseh srednjih šola v Celju, razen na Srednji zdravstveni šoli, kjer so te vsebine v rednem učnem programu. V šolskem letu 2005/06 se ta program izvaja tudi na Srednji zdravstveni šoli v Celju. Srednja strojna šola v Štorah je v letu 2002/03 prenehala s tem programom vendar je nadaljevala z njim že naslednje leto. Srednja kmetijska šola Šentjur se od leta 2000/01 se ne vključuje več v ta program, ker sodi pod okrilje OZRK Šentjur.

Od leta 1995 do leta 2004 je bilo v projekt Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka vključenih skupaj 13.863 dijakov tretjega letnika celjskih srednjih šol. V teh letih je število dijakov nihalo od 1.188 v letu 1995 do 2.071 v letu 1998, zadnji dve leti se je število dijakov gibalo okrog 1.460 (Preglednica 3).

Zap.štev.	Šolsko leto	Število šol	Število dijakov
1.	1995/96	7	1.188
2.	1996/97	7	1.304
3.	1997/98	10	2.071
4.	1998/99	10	1.882
5.	1999/00	10	1.800
6.	2000/01	10	1.283
7.	2001/02	9	1.397
8.	2002/03	8	1.479
9.	2003/04	9	1.459
Skupaj	1995-2004		13.863

Preglednica 3: Število šol in dijakov, vključenih v projekt zdravstvenovzgojnega dela od šolskega leta 1995/96 do 2003/04

5.2 ŠTEVILO KRVODAJALCEV DIJAKOV SREDNJIH ŠOL V CELJU V ZADNJIH 17 LETIH

Od šolskega leta 1987/88 do 1995/96 se je število krvodajalcev dijakov srednjih šol v Celju gibalo od 298 do 683 letno, kar je v povprečju 487 letno. V šolskem letu 1995/96 se je začelo v srednjih šolah v Celju izvajati zdravstvenovzgojno delo v tretjih letnikih z namenom motivirati dijake za darovanje krvi v naslednjem šolskem letu, ko dopolnijo 18 let. Od šolskega leta 1996/97 se je število dijakov krvodajalcev gibalo od 827 do 1.144 letno, kar je v povprečju 996 letno (Preglednica 4).

Šol.letno	Število dijakov krvodajalcev	Povprečno št. dij.krvod.	Šol.letno	Število dijakov krvodajalcev	Število dijakov krvodajalcev
1987/88	470	487	1996/97	987	996
1988/89	571		1997/98	1.079	
1989/90	298		1998/99	1.144	
1990/91	313		199/00	1.133	
1991/92	312		200/01	1.043	
1992/93	528		2001/02	915	
1993/94	653		2002/03	847	
1994/95	683		2003/04	827	
1995/96	557				

Preglednica 4: Število dijakov krvodajalcev srednjih šol v Celju od šolskega leta 1987/88 do šolskega leta 2003/04

V šolskem letu 2003/04 je Transfuziološki oddelek v Celju odpovedal dva odvzemna dneva, in sicer 16.3. 2004 za Šolski center Celje in 30.3. 2004 za Srednjo ekonomsko šolo zaradi večjega odvzema krvi drugim krvodajalcem, kar je imelo za posledico velike zaloge krvi. Zaradi odpovedi dveh krvodajalskih akcij je število dijakov krvodajalcev v šolskem letu 2003/04 nekoliko nižje.

Število dijakov krvodajalcev po posameznih šolah pred uvedbo zdravstvenovzgojnega programa od šolskega leta 1987/88 do 1995/96 je prikazano v preglednici 5, po uvedbi zdravstvenovzgojnega dela na srednjih šolah po šolskem letu 1996/97 pa v preglednici 6.

Število dijakov krvodajalcev Vrtnarske šole Celje in Srednje kmetijske šole Šentjur je od šolskega leta 1987/88 do 1998/99 vodeno skupaj. Za šolsko leto 1999/00 in 200/01 so podatki ločeni, za naslednja tri leta pa za Srednjo kmetijsko šolo Šentjur ni več podatkov, ker je ta šola prešla iz OZRK Celje pod okrilje OZRK Šentjur

Zap. Štev.	Srednja šola	Število dijakov krvodajalcev v šolskem letu									Skupaj
		87/88	88/98	89/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	
1.	Srednja ekonom. šola	79	57	36	17	99	96	54	59	44	541
2.	1. gimnazija v Celju	58	77	25	0	30	66	129	114	72	571
3.	Gimnazija Celje center	64	87	51	29	23	12	61	91	64	482
4.	Poslovno-komerc. šola	7	13	12	14	21	21	55	73	135	351
5.	Sr.strok.in pokl.šola	0	0	5	0	0	1	1	37	0	44
6.	Sr. šola za gost. in turizem	4	53	20	17	22	9	19	34	55	233
7.	Šolski center Celje	152	160	71	133	60	166	174	138	80	1.134
8.	Sr.strojna šola Štore	0	1	5	5	0	0	5	13	0	29
9.	Vrt. šola Celje	34	26	16	2	11	54	48	45	20	256
10.	Sr.kmetij. Šola Šentjur										
11.	Sr.zdravstvena šola	72	97	57	96	46	103	107	79	87	744
	Skupaj dijakov krvodajalcev	470	571	298	313	312	528	653	683	557	4.385

Preglednica 5: Število dijakov krvodajalcev po posameznih šolah v Celju od šolskega leta 1987/88 do šolskega leta 1995/96 (letno poročilo o krvodajalskih akcijah OZRK Celje, 2004)

Zap. Štev.	Srednja šola	Število dijakov krvodajalcev v šolskem letu								Skupaj
		96/97	97/98	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	
1.	Srednja ekonom. šola	158	170	177	121	71	77	74	28	876
2.	1.gimnazija v Celju	74	98	77	78	61	68	70	35	561
3.	Gimnazija Celje center	102	103	43	80	63	56	63	50	560
4.	Poslovno-komerc. šola	129	146	140	154	212	125	65	131	1.102
5.	Sr.strok.in pokl.šola	31	44	62	113	55	76	109	66	556
6.	Sr. šola za gost. in turizem	59	74	62	68	69	40	97	115	584
7.	Šolski center Celje	236	198	312	303	318	255	206	187	2.015
8.	Sr.strojna šola Štore	2	3	15	8	19	19	2	6	74
9.	Vrt. šola Celje	70	112	160	47	59	81	79	68	767
10.	Sr.kmetij. Šola Šentjur				63	28				
11.	Sr.zdravstvena šola	126	131	96	98	88	118	82	141	880
	Skupaj dijakov krvodajalcev	987	1.079	1.144	1.133	1.043	915	847	827	7.975

Preglednica 6: Število dijakov krvodajalcev po posameznih šolah v Celju od šolskega leta 1996/97 do šolskega leta 2003/04 (letno poročilo o krvodajalskih akcijah OZRK Celje, 2004)

Število krvodajalcev se je po začetku zdravstvenovzgojnega dela v šolskem letu 1996/97 povečalo v vseh srednjih šolah.

V preglednici 7 je prikazano povprečno število dijakov krvodajalcev pred izvajanjem zdravstvenovzgojnega programa v posamezni šoli in povprečno letno število dijakov krvodajalcev v času izvajanja zdravstvenovzgojnega programa v posameznih srednjih šolah v Celju. Po uvedbi zdravstvenovzgojnega programa se je število krvodajalcev v vseh srednjih šolah v Celju povečalo, najmanj med gimnazijci (1,1-krat) in najbolj na Srednji strokovni in poklicni šoli (14,48-krat).

Zap.štev.	Srednja šola	Povpr. letno št. krvod. pred ZV delom	Povpr.letno št. krvod. v času ZV dela	Koeficient povečanja
1.	Srednja ekonomska šola	60,1	109,5	1,8
2.	1.gimnazija Celje	63,4	70,1	1,1
3.	Gimnazija center Celje	58,4	65,4	1,12
4.	Poslovna –komercialna šola	39	137,7	3,5
5.	Sr.šola za gost. in turizem	33,2	75,2	2,26
6.	Sr.strok. in poklicna šola	4,8	69,5	14,48
7.	Šolski center Celje	126	251	1,99
8.	Srednja strojna šola Štore	3,09	11,5	3,7
9,10.	Vrt.š.C in Sr.kmet.š.Šentjur	28,4	95,87	3,37
11.	Srednja zdravstvena šola	82,6	110	1,3
	Skupaj	487	996,9	2,05

Preglednica 6: Povprečno letno število dijakov krvodajalcev pred izvajanjem in v času izvajanja zdravstvenovzgojnega (v preglednici VZ) dela v srednjih šolah v Celju

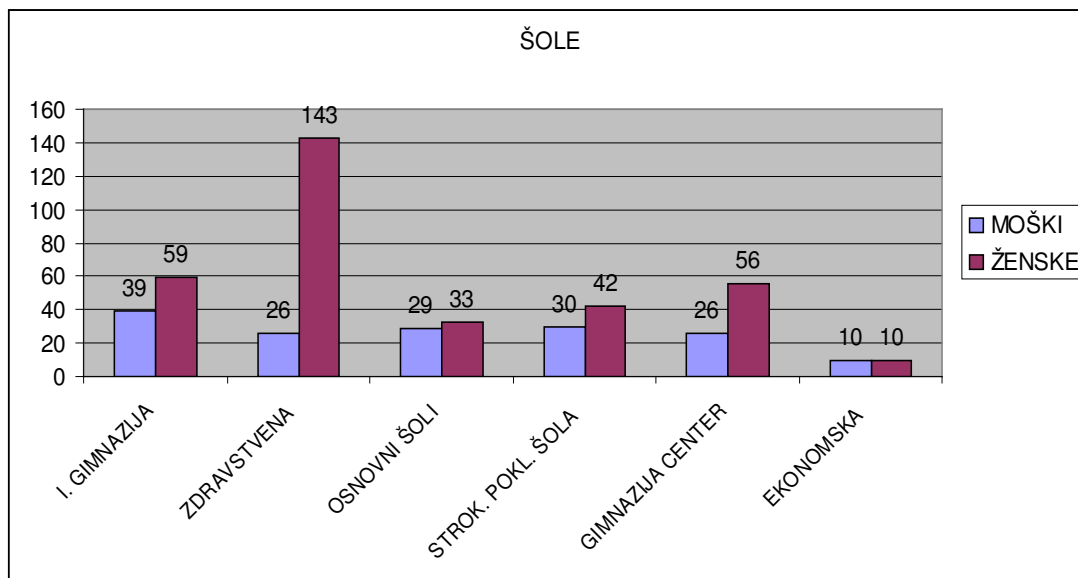
Delež dijakov krvodajalcev glede na število dijakov, ki so bili vključeni v zdravstvenovzgojni program, je bil prvi dve leti izvajanja zdravstvenovzgojnega dela 83%, naslednja leta se je gibal od 55,2 % v letu 1998 do 71,3% v letu 2001 (preglednica 8).

Šol.letno	Štev. dijakov, vključenih v ZV program	Število dijakov krvodajalcev	Delež dijakov krvodajalcev glede na št. dijakov, vključenih v ZV program
1996	1188	987	83%
1997	1304	1079	82,7%
1998	2071	1144	55,2%
1999	1882	1133	60,2%
2000	1800	1043	57,9%
2001	1283	915	71,3%
2002	1397	847	60,6%
2003	1479	827	55,9%

Preglednica 7: Delež dijakov krvodajalcev glede na število dijakov, vključenih v zdravstvenovzgojni program

6 PREDSTAVITEV IN ANALIZA REZULTATOV

1. Naziv šole



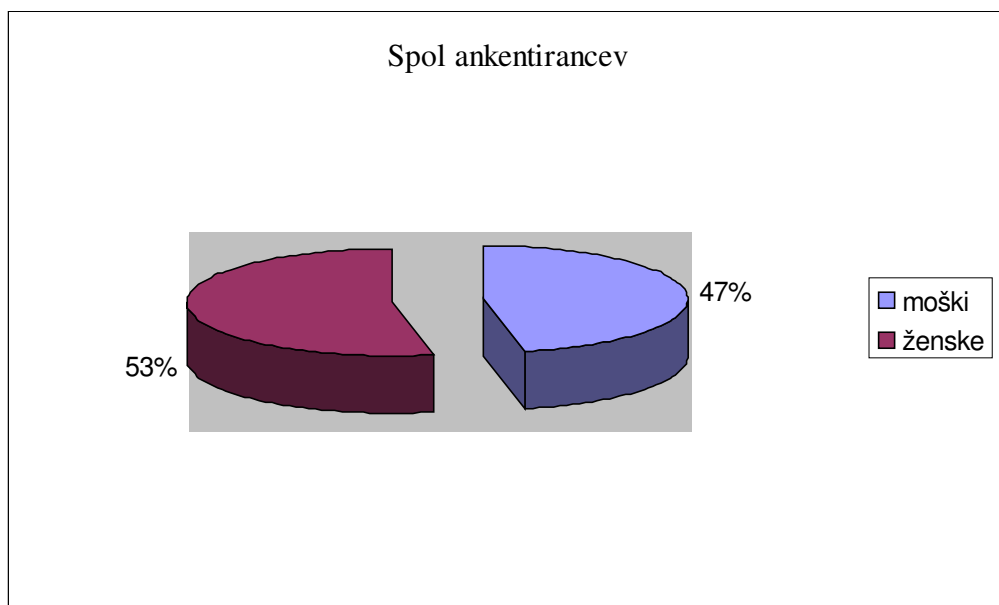
Grafikon 1: Šole

Ankete smo izvedli v osnovni šoli in v srednjih šolah. V anketi so sodelovali 503 učenci oziroma dijaki. Sodelovale so naslednje šole (grafikon 1):

- ⇒ 1. gimnazija Celje,
- ⇒ Srednja zdravstvena šola Celje,
- ⇒ Srednja strokovna in poklica šola Celje,
- ⇒ Gimnazija Celje center,
- ⇒ Srednja ekonomska šola Celje
- ⇒ Osnovna šola Hudinja,
- ⇒ Osnovna šola Dobje.

6.1 PREDSTAVITEV IN ANALIZA REZULTATOV NA OSNOVNI ŠOLI

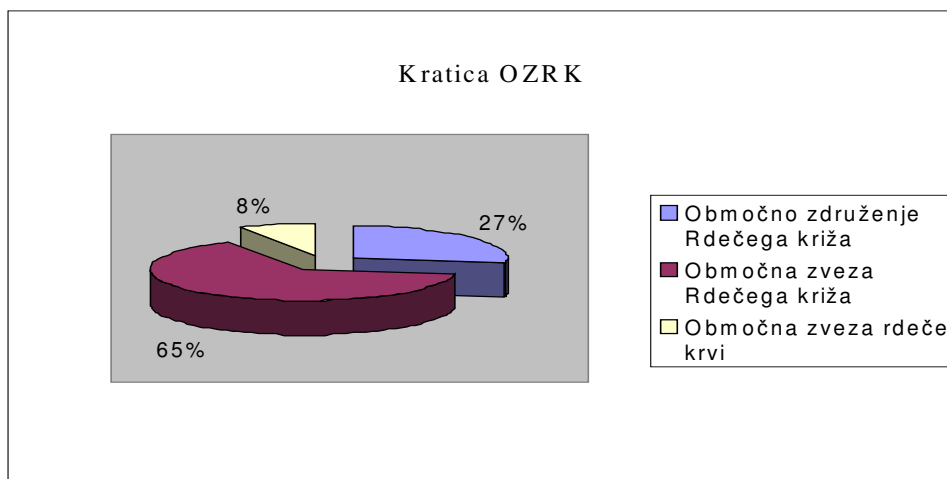
2. Spol anketirancev



Grafikon 2: Spol anketirancev

Naključno smo izbrali Osnovni šoli Hudinja in Dobje. Anketirali smo učence zaključnih razredov v devetletki. Sodelovalo je 29 moških (47%) in 33 žensk (53%), kar skupaj predstavlja 62 anketirancev (grafikon 2).

3. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

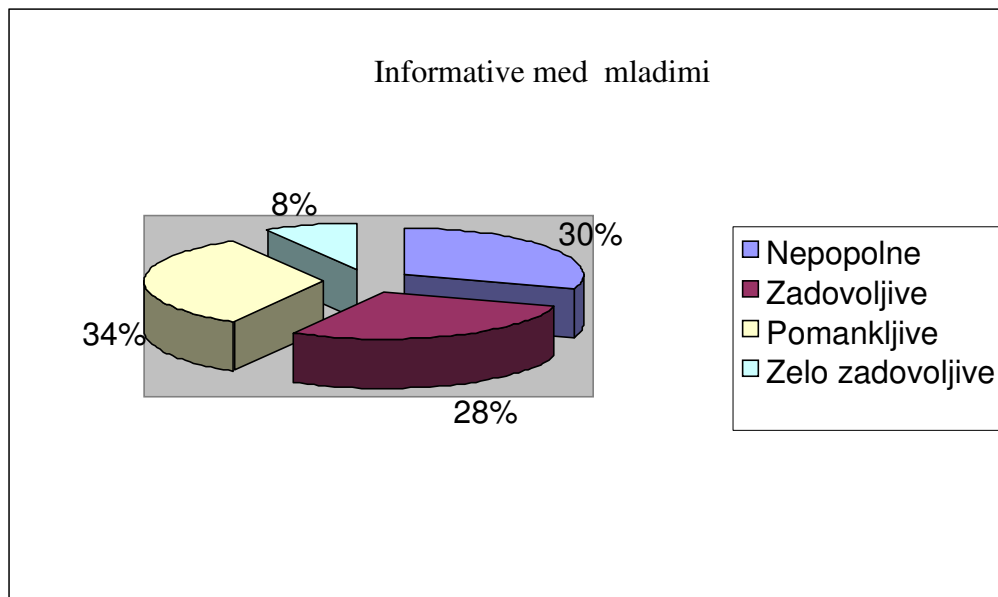


Grafikon 3: Kratica OZRK

Na vprašanje, ali veš, kaj pomeni kratico OZRK je 27% učencev odgovorilo da območno združenje RK, 65% območna zveza Rdečega križa in 8% območna zveza rdeče krvi.

4. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

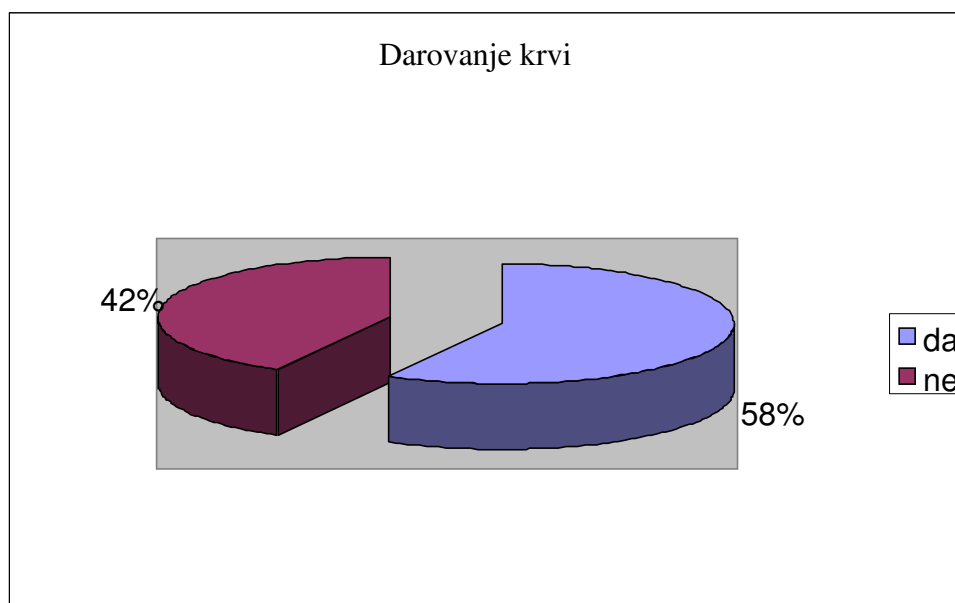
Na vprašanje kakšne se ti zdijo informacije je odgovorilo 33% nepopolne, 27% zadovoljive, kar 32% pomanjkljive in 8% nezadovoljive (grafikon 4).



Grafikon 4: Informacije med mladimi

5. Ali si pripravljen darovati kri?

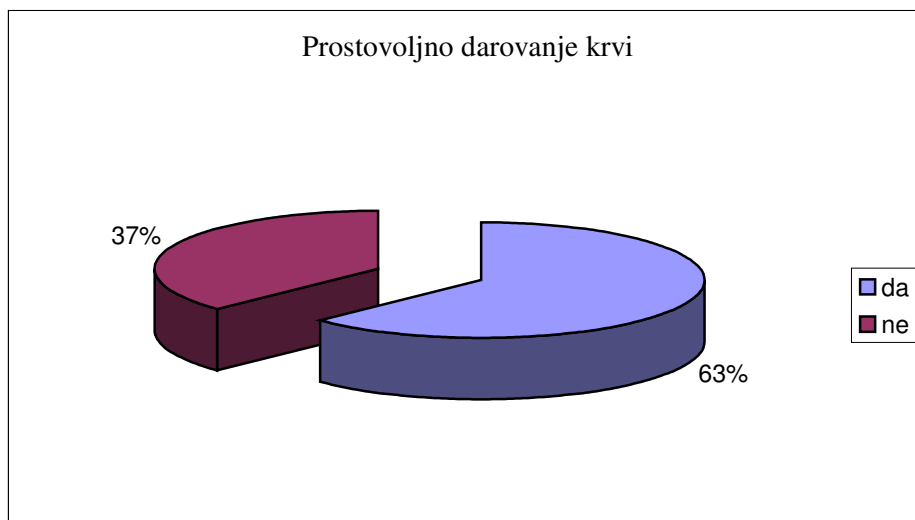
47% učencev je pripravljeno darovati kri, 53% pa ne (grafikon 5).



Grafikon 5: Darovanje krvi

6. Ali bi daroval kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?

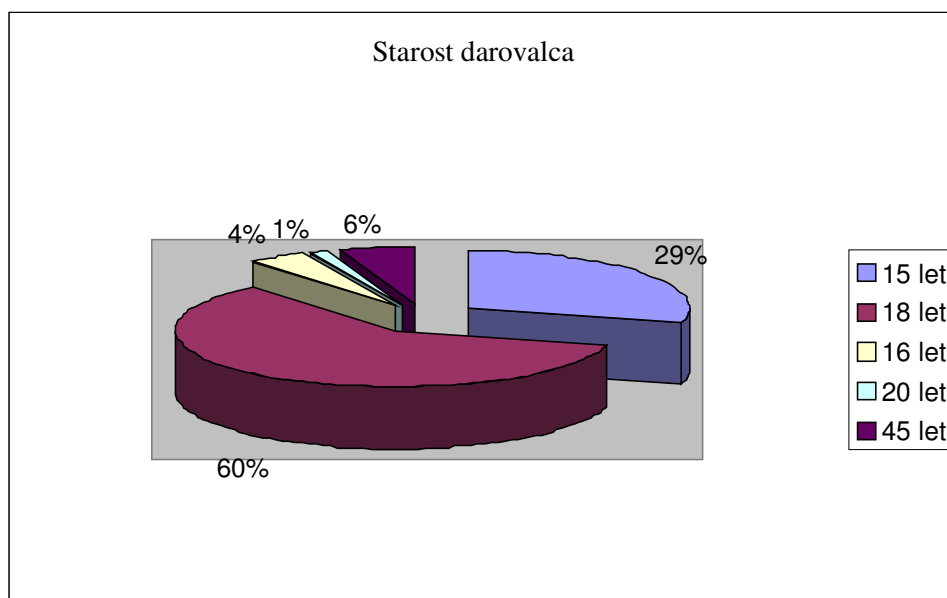
63% anketiranih bi kri darovalo prostovoljno, 37% pa ne, in ti anketiranci pričakujejo materialne dobrine (malico, pecivo, večina pa denarna sredstva) (grafikon 6).



Grafikon 6: Prostovoljno darovanje krvi

7. Ali veš, koliko moraš biti star, da lahko daruješ kri?

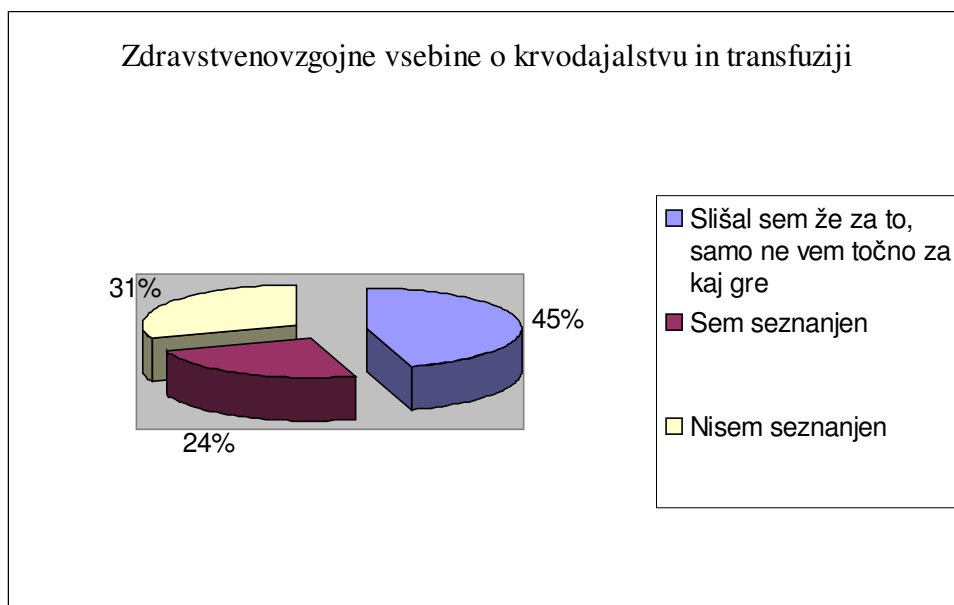
Na to vprašanje je odgovorilo 15 let kar 29%, 60% jih je odgovorilo 18 let, 16 let 4%, 1% 20 let in 6% 45 let (grafikon 7).



Grafikon 7: Starost darovalca

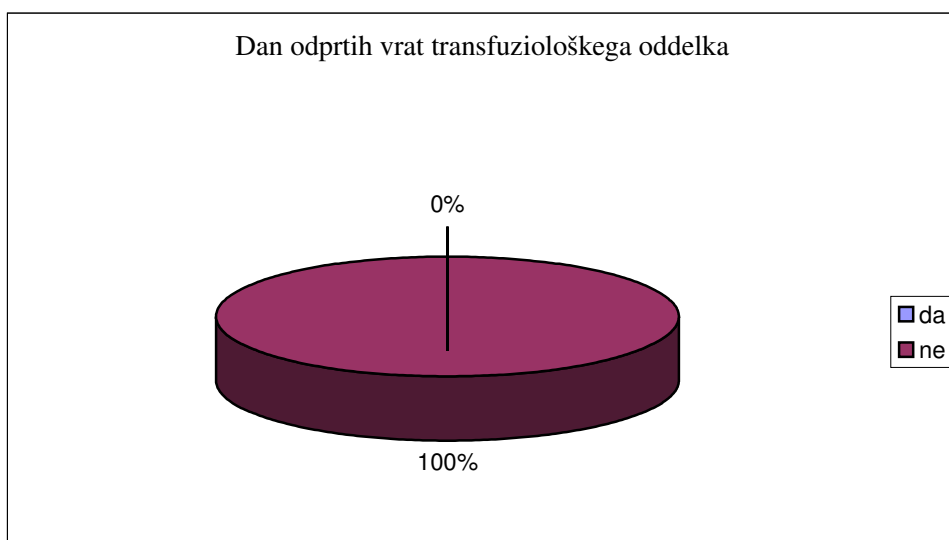
8. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?

45% anketirancev v OŠ je že slišalo za to, samo ne ve točno za kaj se gre, 24%, je seznanjenih in 31% ni seznanjenih z zdravstvenovzgojnimi vsebinami (grafikon 8).



Grafikon 8: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji

9. Ali si bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?



Grafikon 9: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

Na to vprašanje je po naših predvidevanjih odgovorilo z ne vseh 62 učencev, saj smo vedeli, da niso bili na predavanju (grafikon 9).

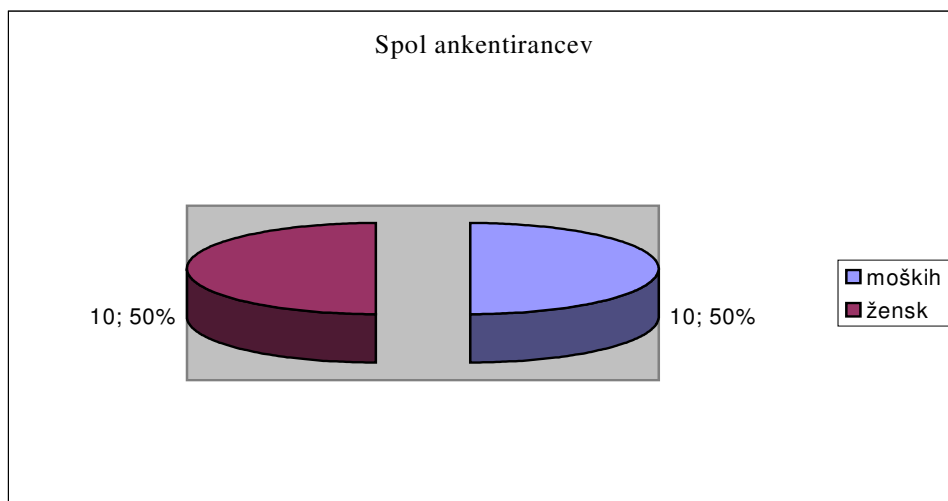
Anketa se je tu za osnovnošolce zaključila.

6.2 PREDSTAVITEV IN ANALIZA REZULTATOV NA SREDNJIH ŠOLAH

6.2.1 SREDNJA EKONOMSKA ŠOLA

1. Spol

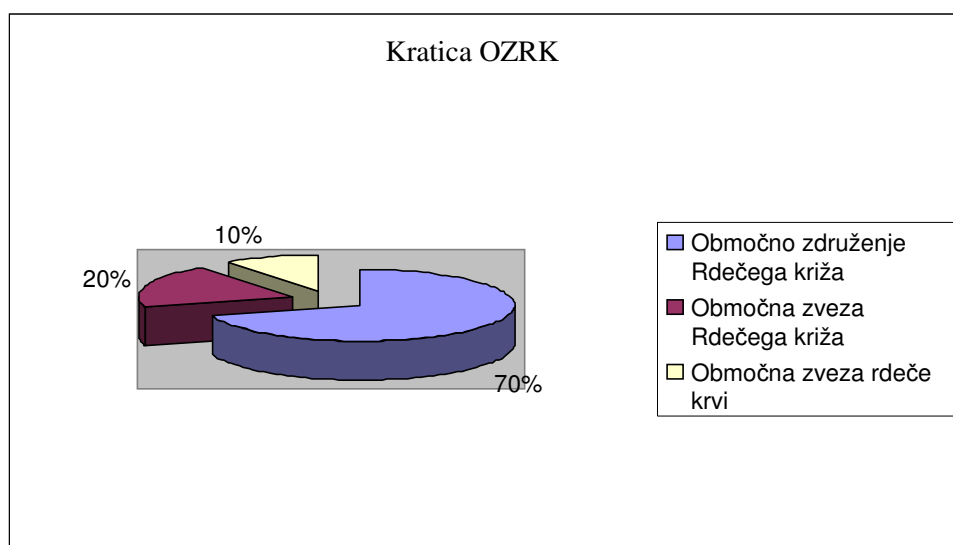
V anketi je sodelovalo 50% žensk in prav tako 50 % moških (grafikon 10).



Grafikon 10: Spol anketirancev

2. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

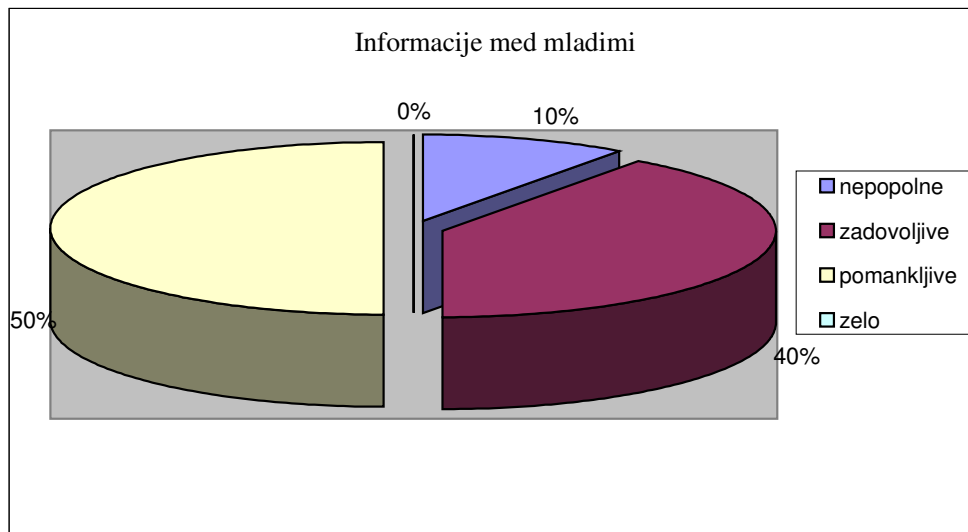
Na to vprašanje je odgovorilo presenetljivo veliko dijakov, kar 70% z odgovorom območno združenje Rdečega križa, da kratica pomeni območna zveza Rdečega križa je menilo 20% dijakov in 10% meni, da je to območna zveza rdeče krvi (grafikon 11).



Grafikon 11: Kratica OZRK

3. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

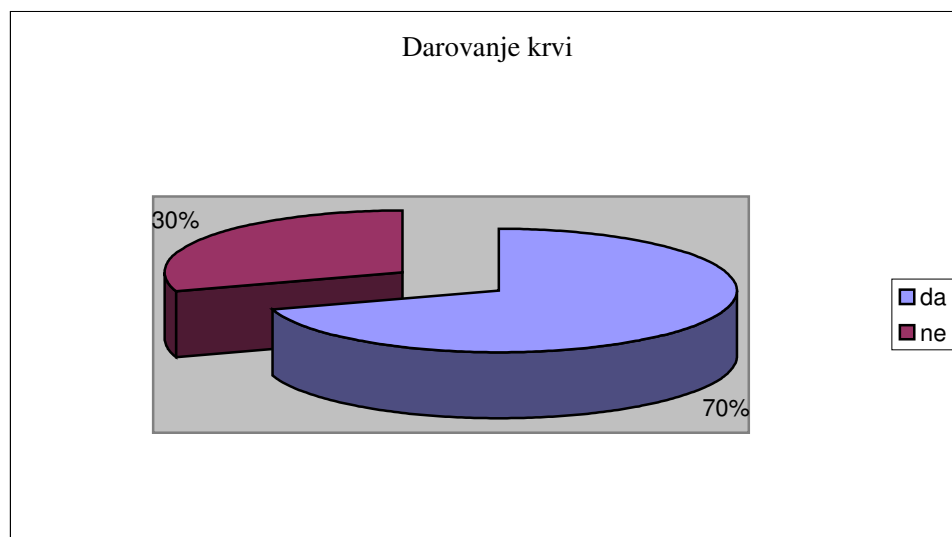
Na to vprašanje je odgovorilo kar 50% pomanjkljive, 40% zadovoljive in 10% nepopolne (grafikon 12).



Grafikon 12: Informacije med mladimi

4. Ali si pripravljen darovati kri?

70% bi jih darovalo kri in 30% jih ne bi darovalo krvi (grafikon 13).



Grafikon 13: Darovanje krvi

5. Ali bi darovali kri prostovoljno, če ne, kaj pričakujete za njo?

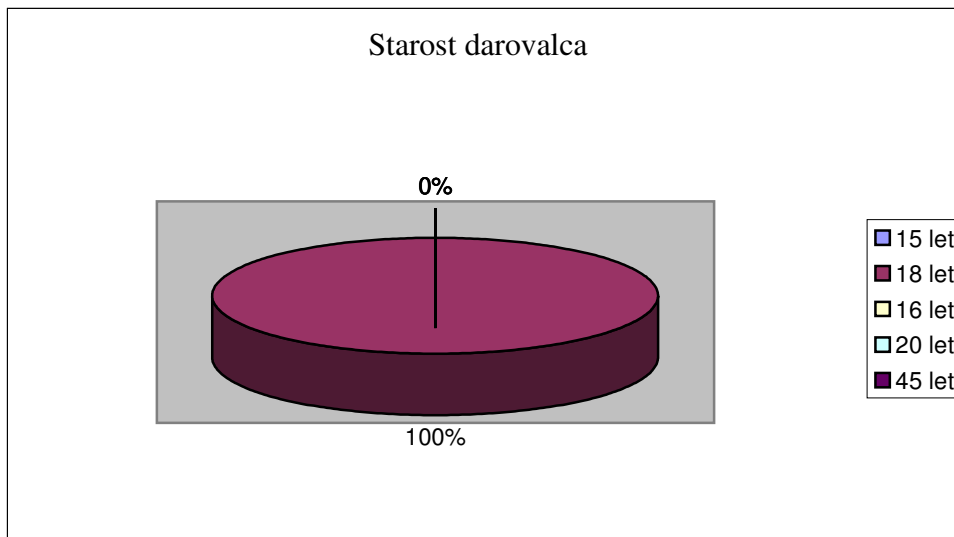
80% dijakov bi kri darovali prostovoljno in 20% jih pričakuje denar in topel obrok (grafikon 14).



Grafikon 14: Prostovoljno darovanje krvi

6. Ali veš, koliko moraš biti star, da lahko daruješ kri?

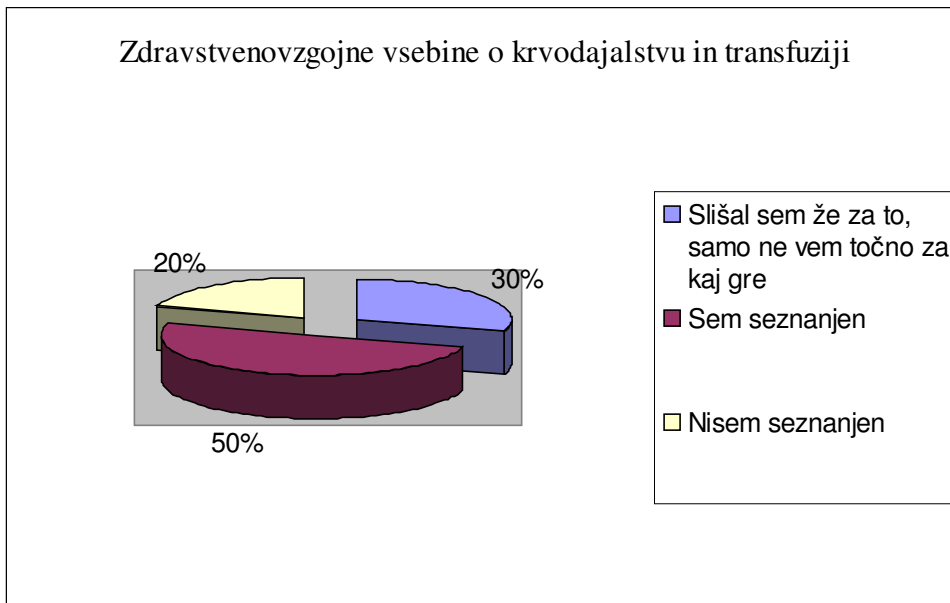
Odgovor je bil 100% pravilen – 18 let (grafikon 15).



Grafikon 15: Starost darovalca

7. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in o transfuziji?

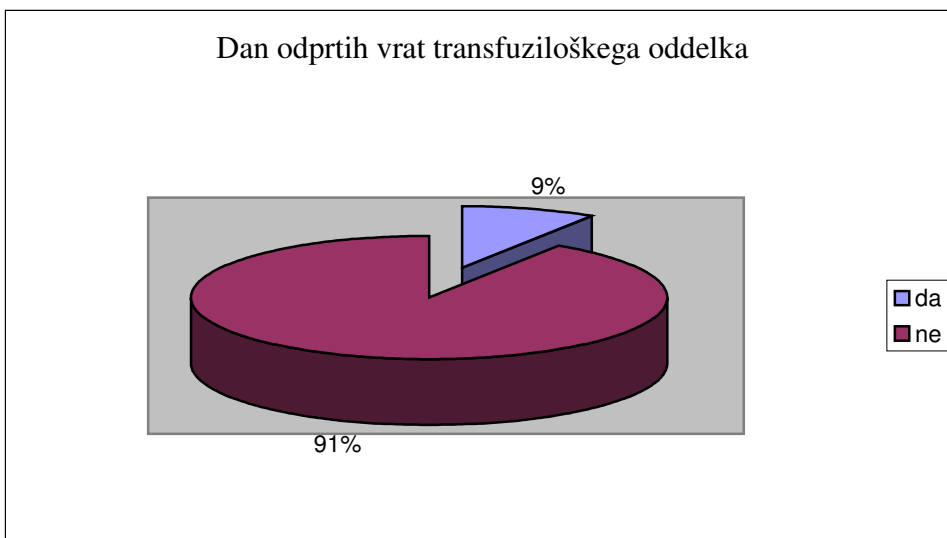
Na to vprašanje jih je odgovorilo 50% da so seznanjeni s tem, 30% da so slišali za to in da ne vedo za kaj gre in 20%, da niso seznanjeni (grafikon 16).



Grafikon 16: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji

8. Ali si bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?

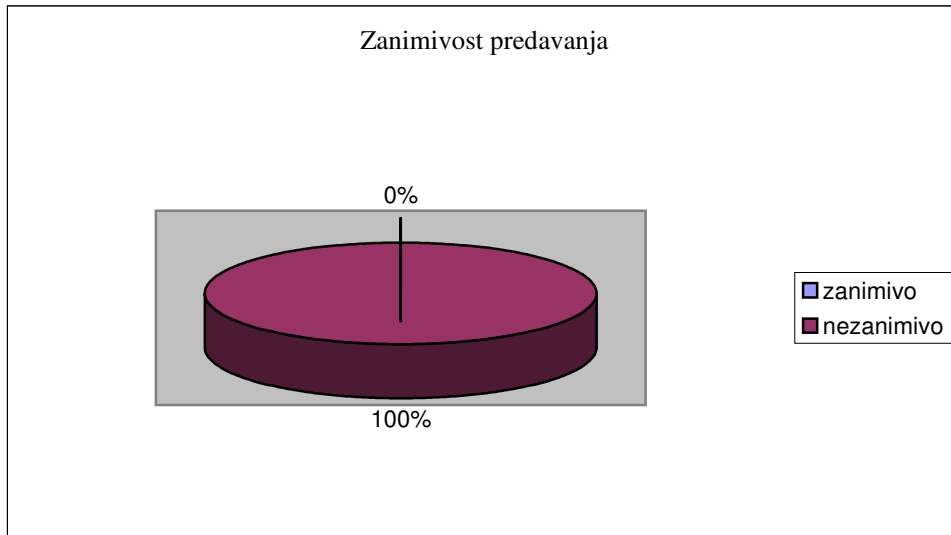
91% jih ni bilo in 9% se jih je udeležilo predavanj (grafikon 17).



Grafikon 17: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

9. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

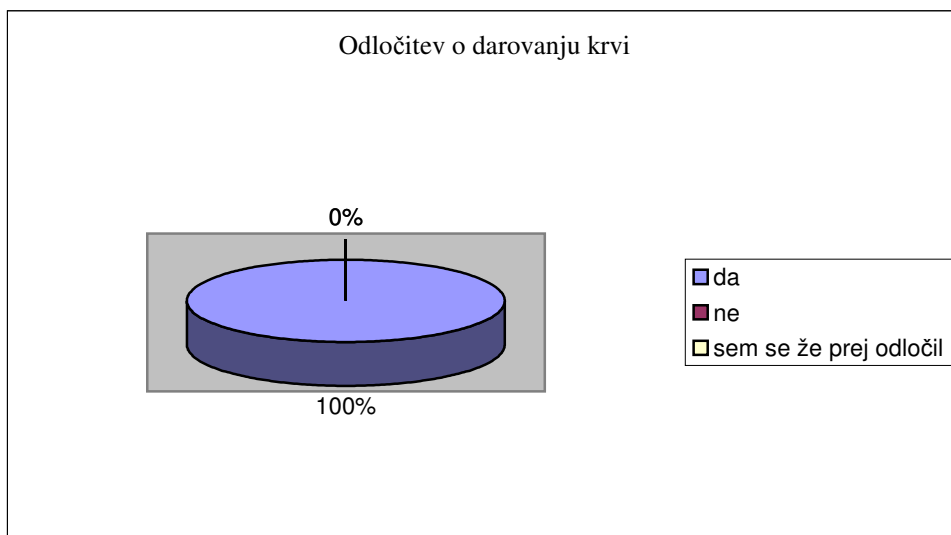
Na to vprašanje je odgovoril samo en dijak in ta z odgovorom, da mu je bilo nezanimivo (grafikon 18).



Grafikon 18: Zanimivost predavanja

10. Ali si se po tem predavanju odločil, da boš daroval krvi?

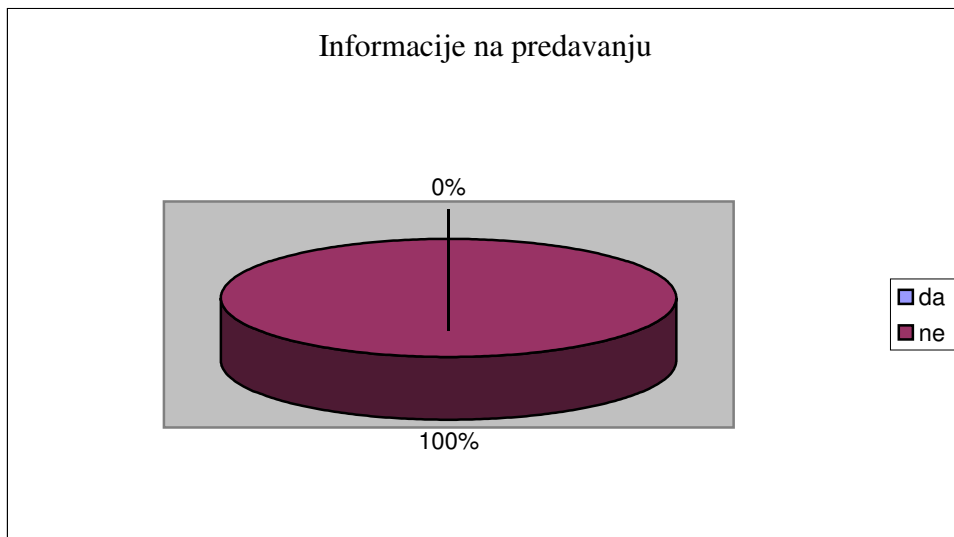
Samo en dijak je odgovoril, da se je odločil po predavanju za darovanje krvi, ostali anketiranci niso nič odgovorili (grafikon 19).



Grafikon 19: Odločitev o darovanju krvi

11. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu?

Tudi na to vprašanje je samo en dijak odgovoril, da na predavanju ne izveš dovolj informacij o krvodajalstvu (grafikon 20).

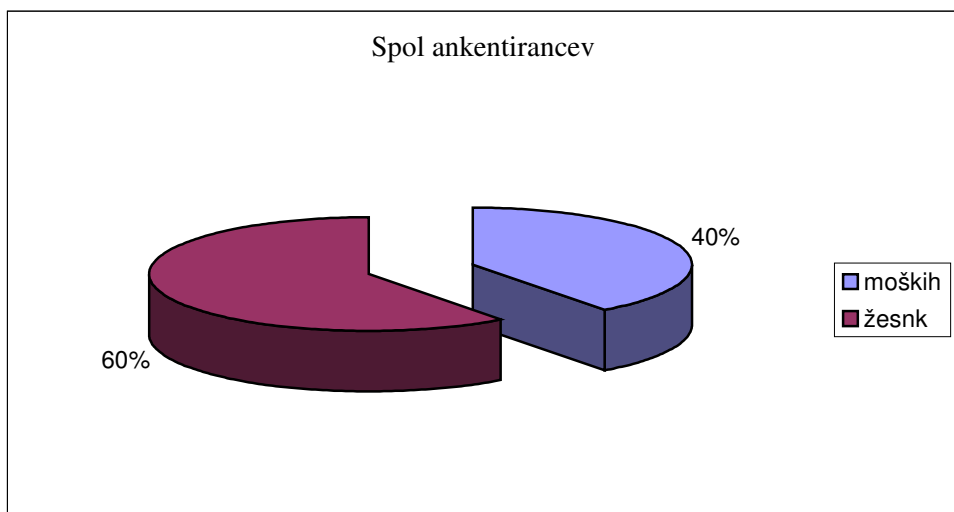


Grafikon 20: Informacije na predavanju

6.2.2 1. GIMNAZIJA CELJE

1. Spol

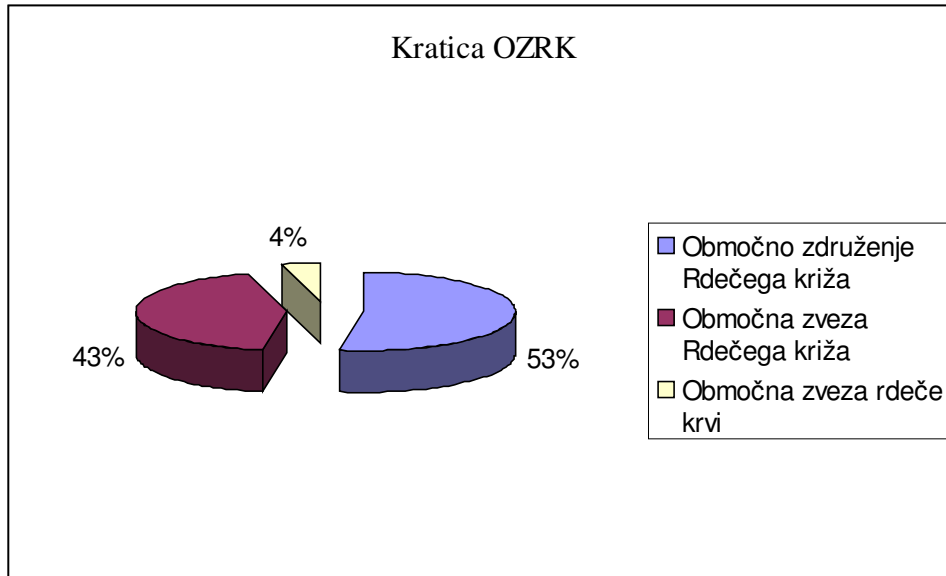
V anketo smo vključili tudi 1. gimnazijo v Celju, v kateri je sodelovalo 39 moških (40%) in 59 žensk (60%) (grafikon 21).



Grafikon 21: Spol anketirancev

2. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

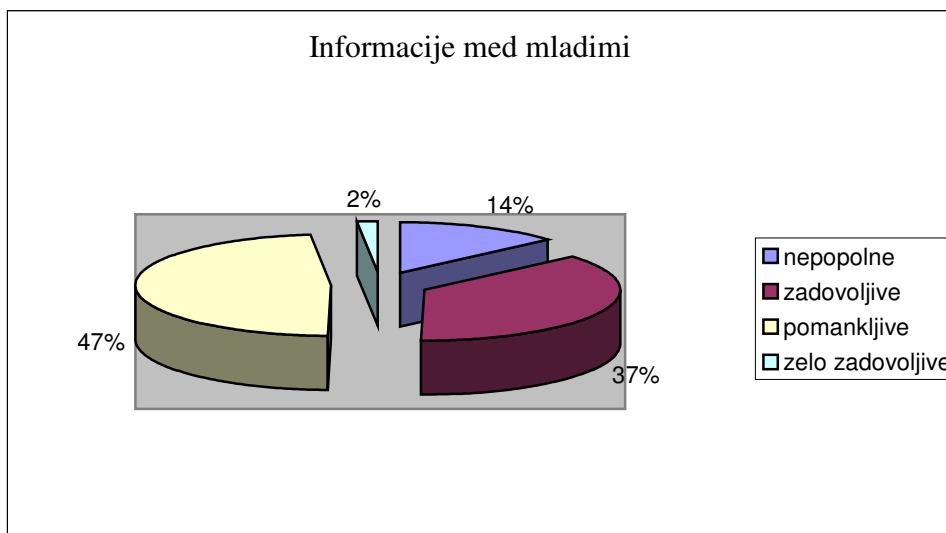
Na vprašanje je odgovorilo 47% dijakov, da pomeni območno združenje Rdečega križa, 44% območna zveza Rdečega križa in 9% območna zveza rdeče krvi (grafikon 22).



Grafikon 22: Kratica OZRK

3. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

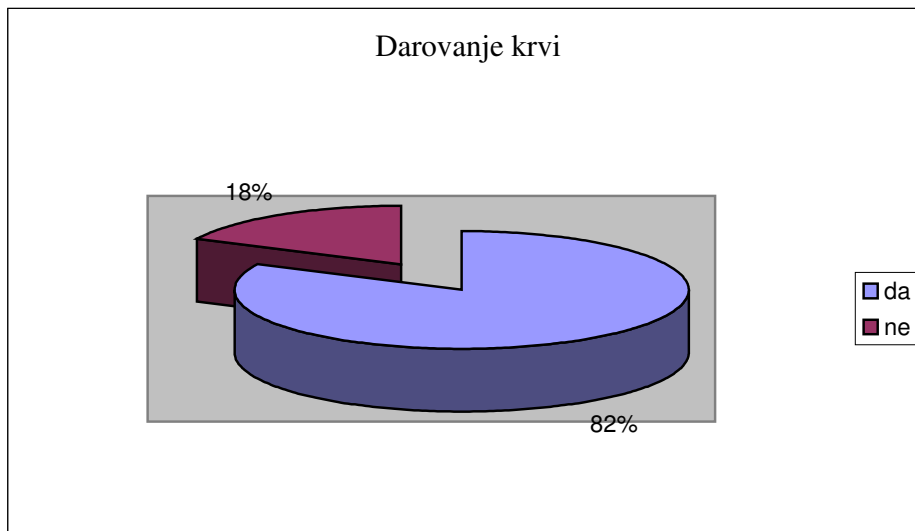
Na to vprašanje jih je 47% menilo, da so pomanjkljive, 37%, da so zadovoljive, 14% nepopolne in 2%, da so zelo zadovoljive (grafikon 23).



Grafikon 23: Informacije med mladimi

4. Ali si pripravljen darovati kri?

Na to vprašanje jih je odgovorilo 82%, da bi darovali kri, in 18%, da ne bi (grafikon 24).



Grafikon 24: Darovanje krvi

5. Ali bi darovali kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?

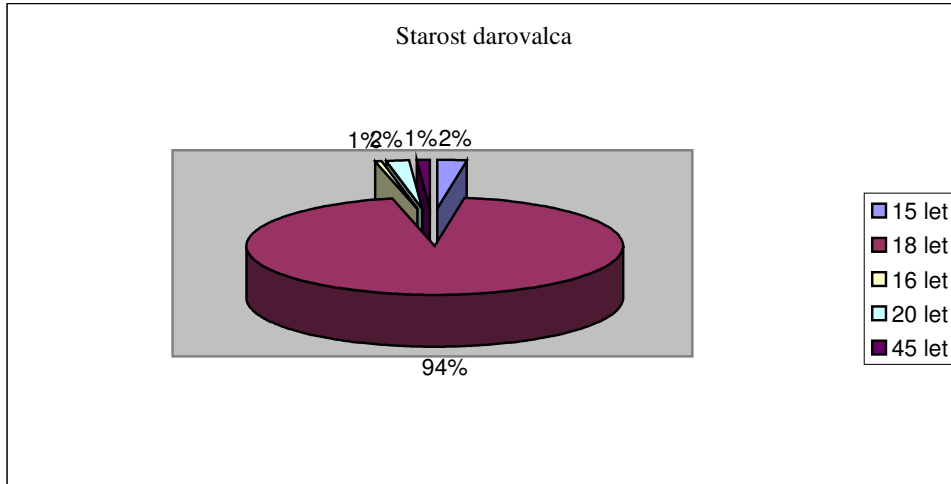
82% bi darovalo prostovoljno in 18% ne bi (grafikon 25).



Grafikon 25: Prostovoljno darovanje krvi

6. Ali veš, koliko moraš biti star, da daruješ kri?

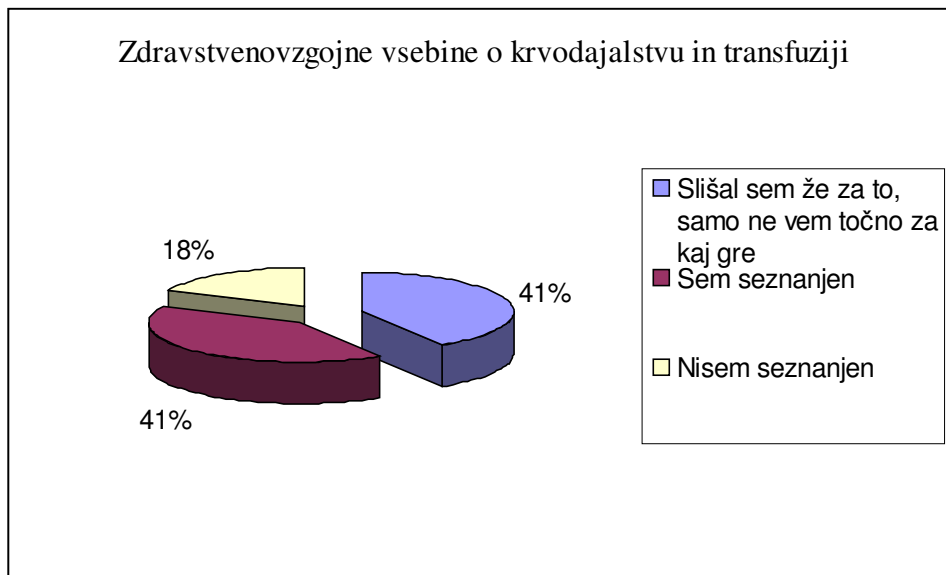
Na to vprašanje je odgovorilo kar 94% dijakov da 18 let, 1%, da 16 let, 2% 20let, 1% 45 let in 2% 15 let (grafikon 26).



Grafikon 26: Starost darovalca

7. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?

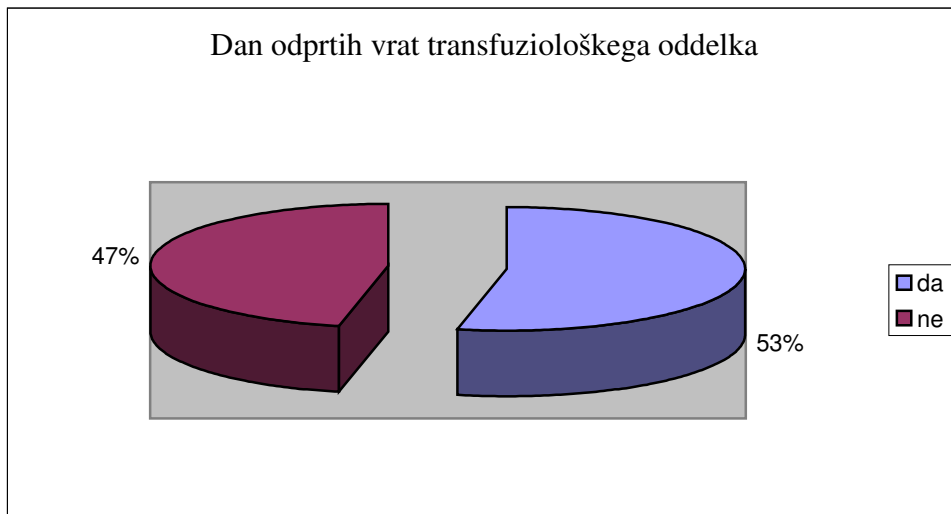
41% jih je seznanjenih, 41% so za to že slišali, vendar ne vedo za kaj gre in 18% jih s tem ni seznanjenih (grafikon 27).



Grafikon 27: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji

8. Ali si bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?

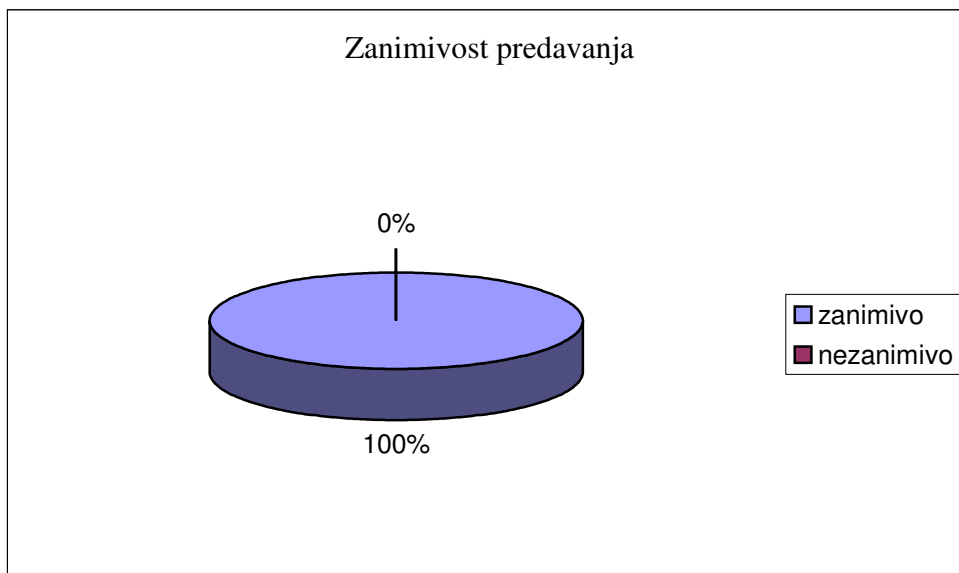
Na to vprašanje jih je odgovorilo 53%, da so bili na predavanju, in 47%, da niso bili (grafikon 28).



Grafikon 28: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

9. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

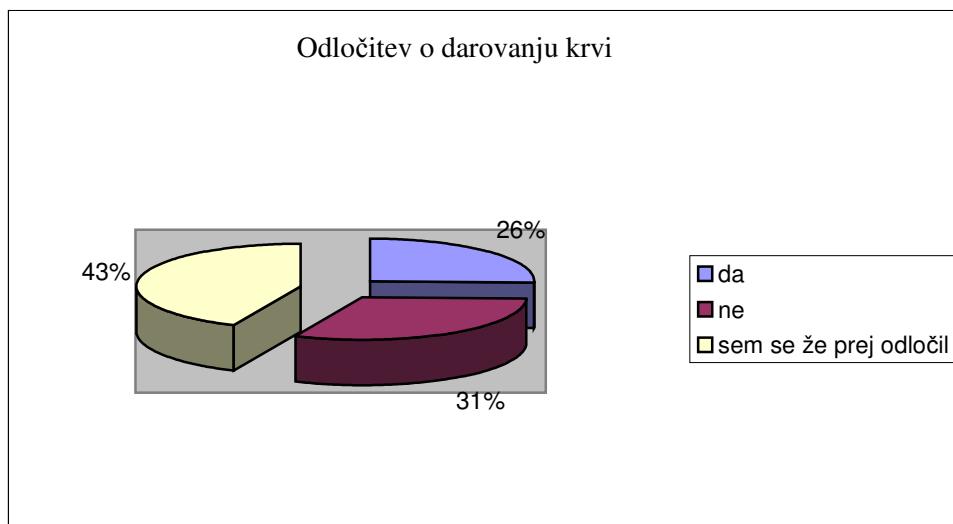
Na to vprašanje je odgovorilo samo 9 dijakov in njim se je predavanje zdelo zanimivo (grafikon 29).



Grafikon 29: Zanimivost predavanja

10. Ali si se po predavanju odločil, da boš daroval krvi?

Na to vprašanje jih je 43% odgovorilo, da so se že prej odločili, 31% da se niso odločili po predavanju in 26% da so se odločili po predavanju (grafikon 30).



Grafikon 30: Odločitev o darovanju krvi

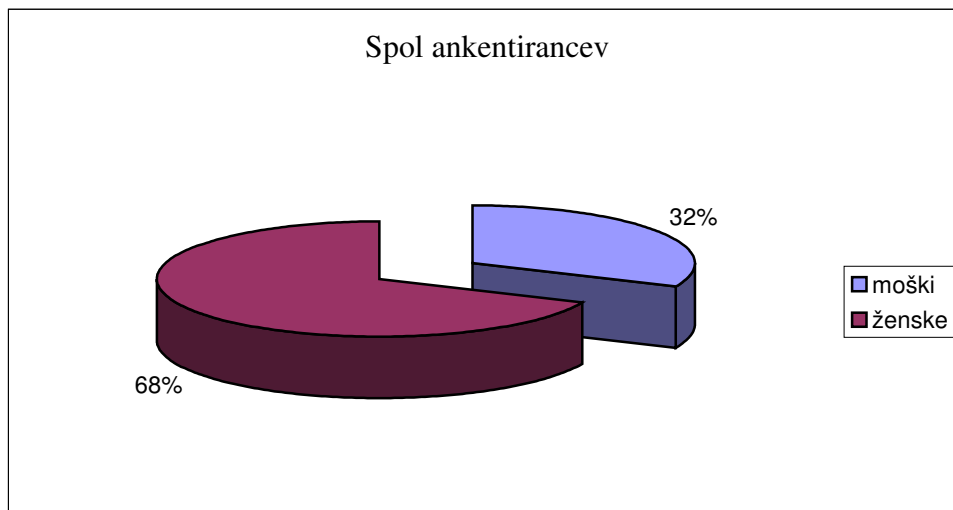
11. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu?

Na to vprašanje ni nihče od anketiranih odgovoril.

6.2.3. GIMNAZIJA CELJE CENTER

1. Spol

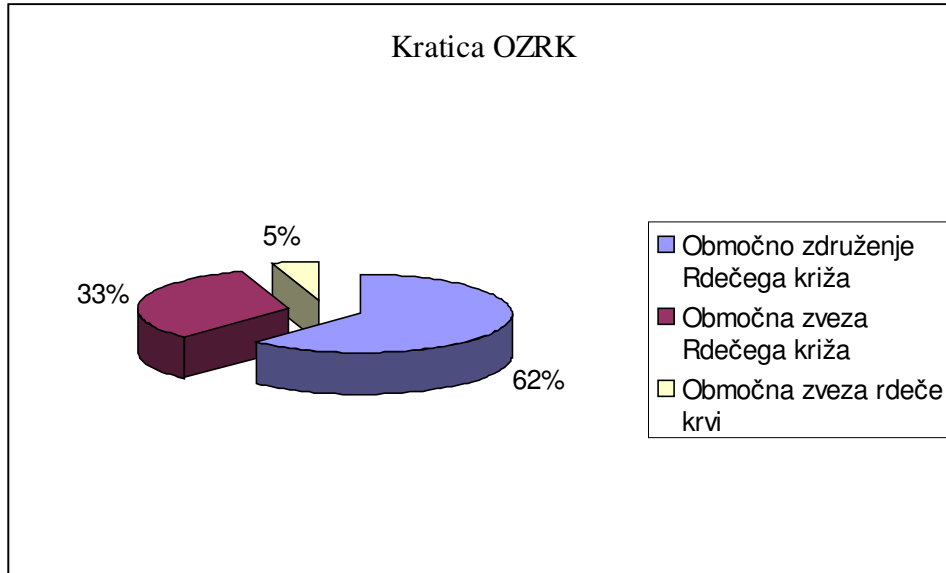
V tej anketi je sodelovalo 26 moških (32%) in 56 žensk (68%) (grafikon 31).



Grafikon 31: Spol anketirancev

2. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

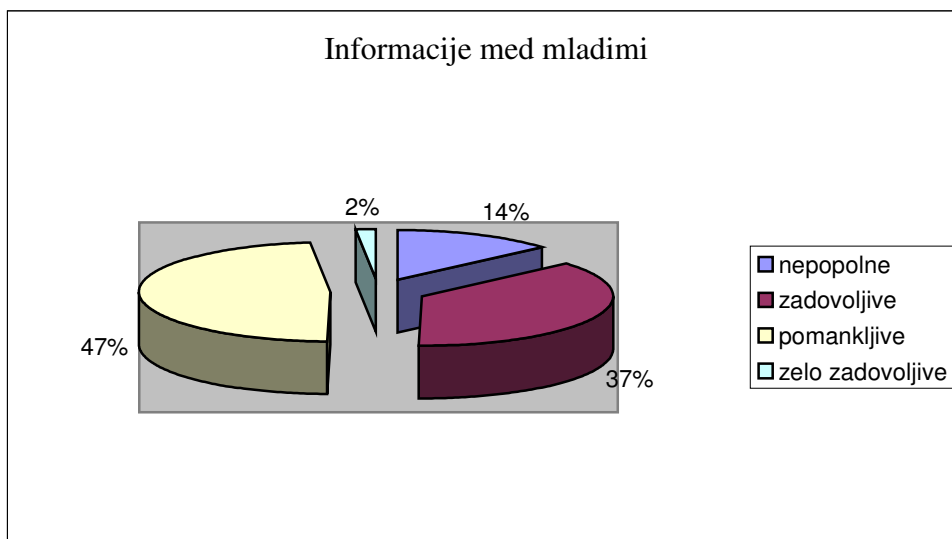
47% jih meni, da je to območno združenje Rdečega križa, 44% območna zveza Rdečega križa in 9% območna zveza rdeče krvi (grafikon 32).



Grafikon 32: Kratica OZRK

3. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

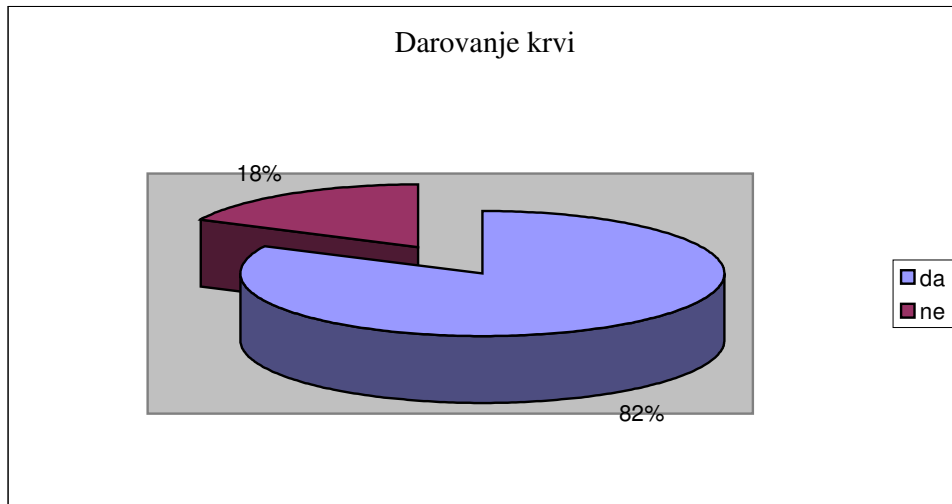
14% jih meni, da so nepopolne, 37% zadovoljive, 47% pomanjkljive in 2% jih misli, da so zelo zadovoljive (grafikon 33).



Grafikon 33: Informacije med mladimi

4. Ali si pripravljen darovati kri?

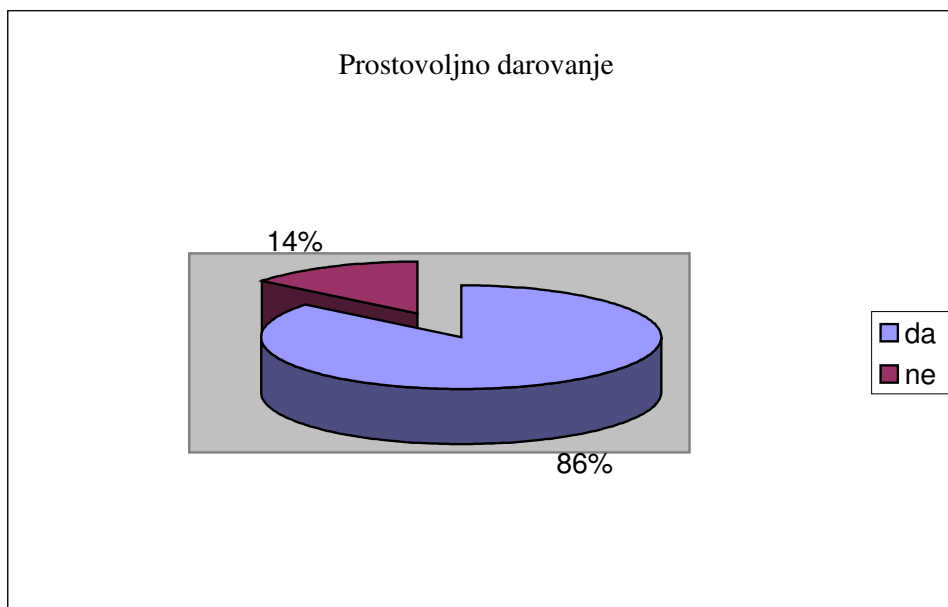
82 % da in 18 % ne (grafikon 34).



Grafikon 34: Darovanje krvi

5. Ali bi daroval kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?

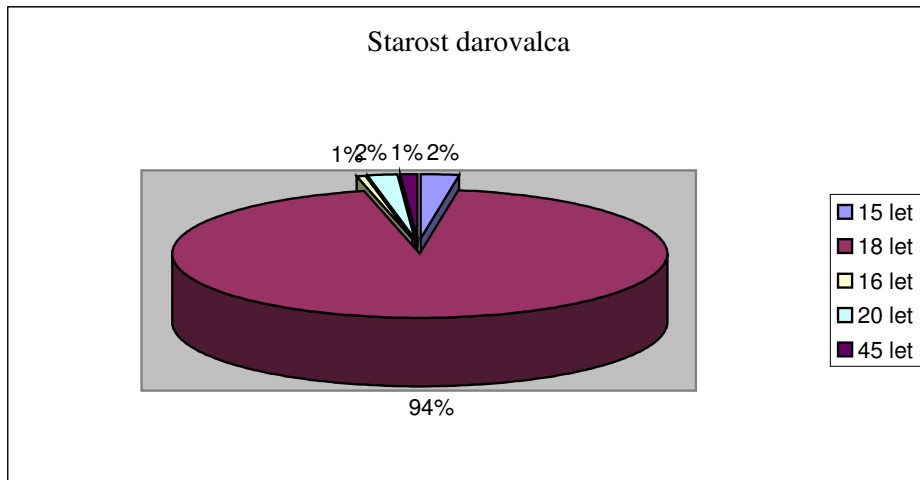
86% bi kri darovalo prostovoljno, 14 % pa pričakuje prosti dan v šoli in topel obrok (grafikon 35).



Grafikon 35: Prostovoljno darovanje krvi

6. Ali veš, koliko moraš biti star, da lahko daruješ kri?

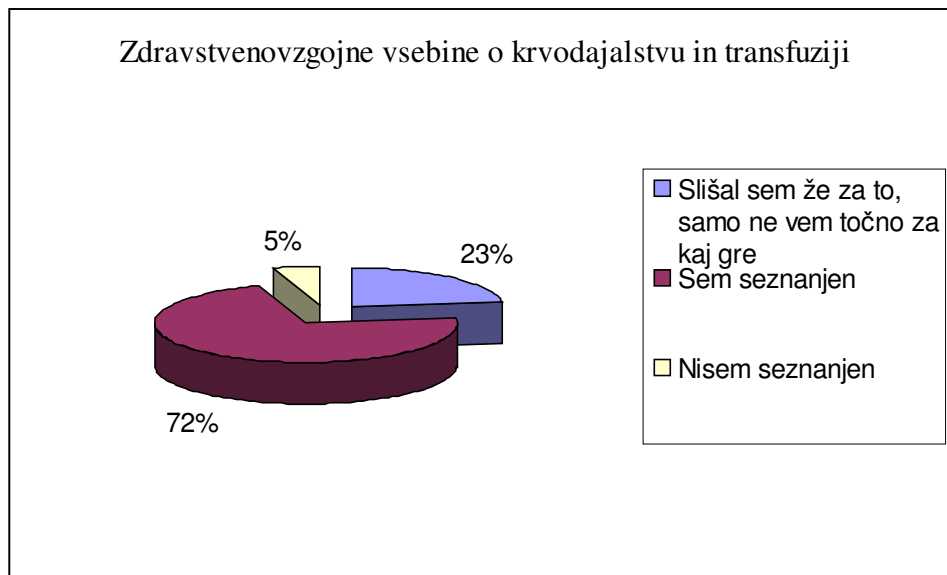
94% dijakov meni, da 18 let, 15 let 2%, 16 let 1%, 20 let 2%, 45 let 1% (grafikon 36).



Grafikon 35: Starost darovalca

7. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?

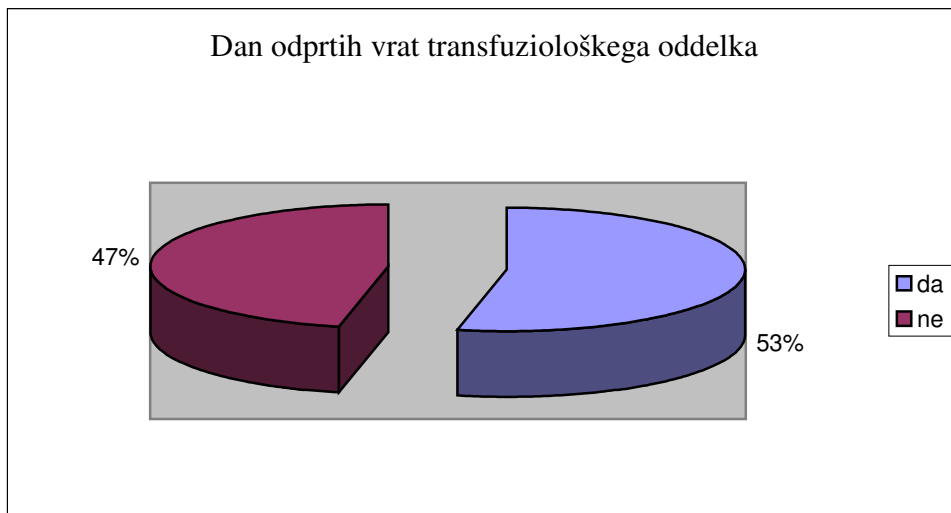
67% je seznanjenih s temi vsebinami, 24% jih je za to že slišalo in 9% jih s temi vsebinami ni seznanjenih (grafikon 37).



Grafikon 37: Zdravstvenovzgojne vsebine krvodajalstva in transfuzije

8. Ali ste bili na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka ?

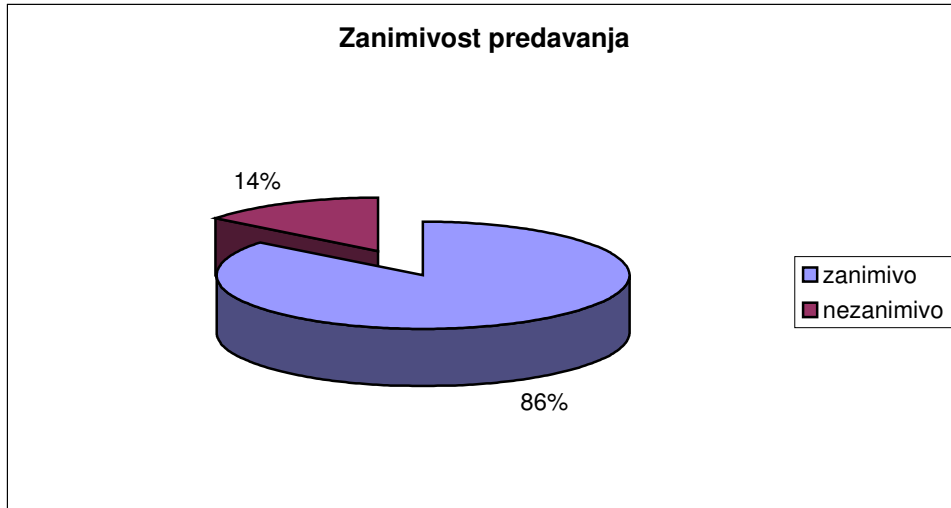
53% dijakov se je udeležilo predavanja in 47% ne (grafikon 38).



Grafikon 36: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

9. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

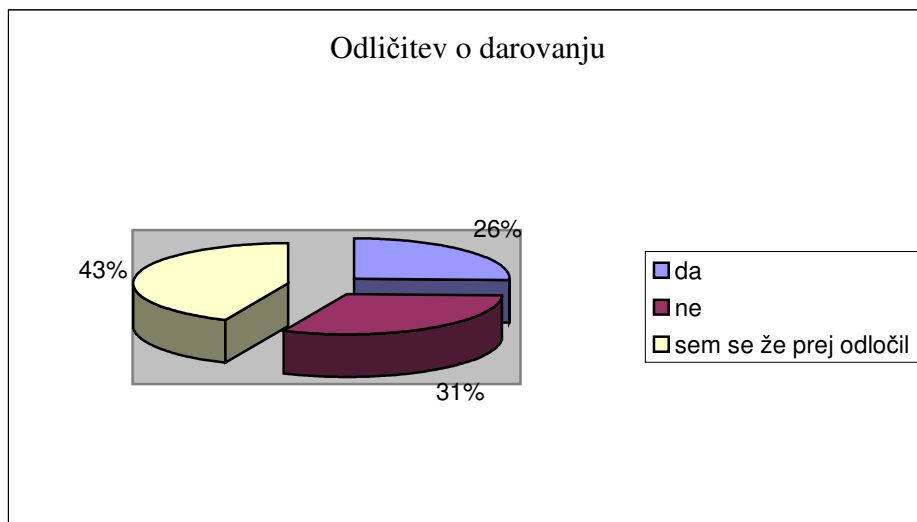
14% dijakom se ni zdelo zanimivo in 86% zanimivo (grafikon 39).



Grafikon 37: Zanimivost predavanja

10. Ali si se po predavanju odločil, da boš daroval kri?

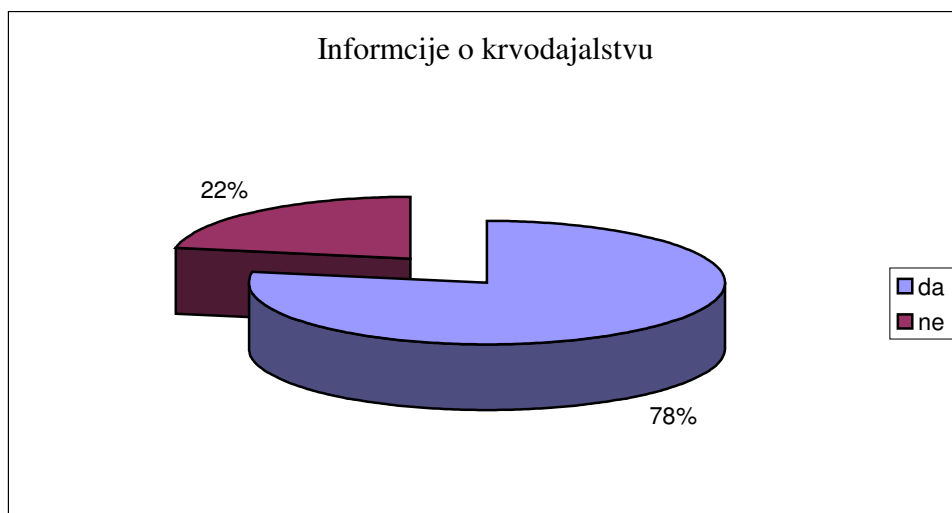
43% dijakov se je zato odločilo že pred predavanjem, 26% po predavanju in 31% jih ne bo darovalo krvi (grafikon 40).



Grafikon 38: Odločitev o odločanju darovanja

11. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu?

78% jih meni da in 22% ne (grafikon 41).

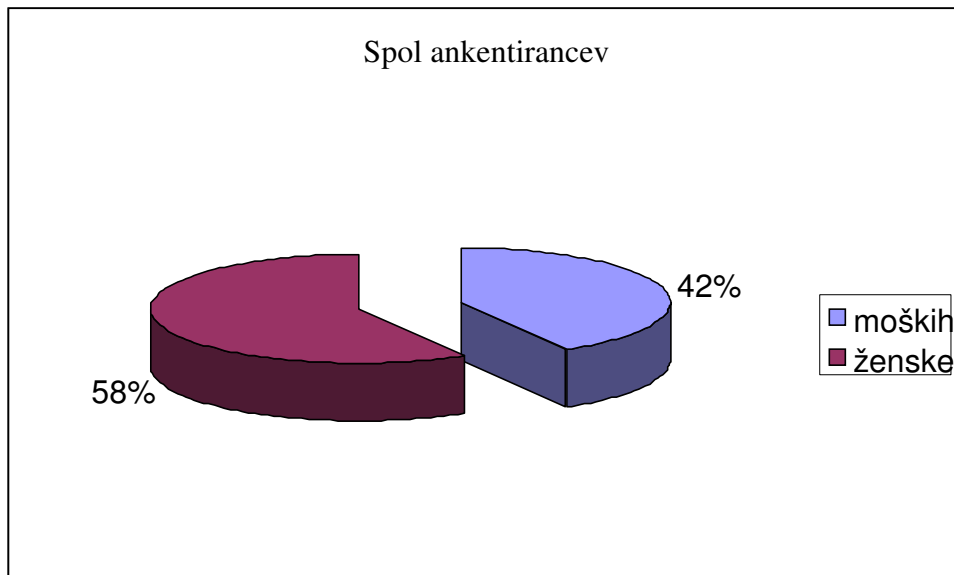


Grafikon 39: Informacije o krvodajalstvu

6.2.4 SREDNJA STROKOVNA IN POKLICNA ŠOLA

1. Spol

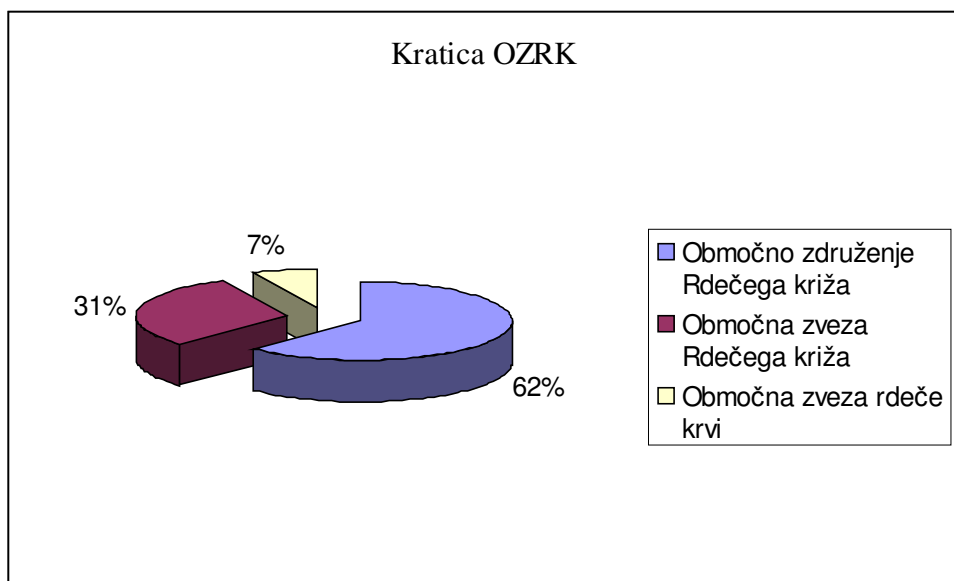
Sodelovalo je 42 žensk (58%) in 30 moških (42%) (grafikon 40).



Grafikon 40. Spol anketirancev

2. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

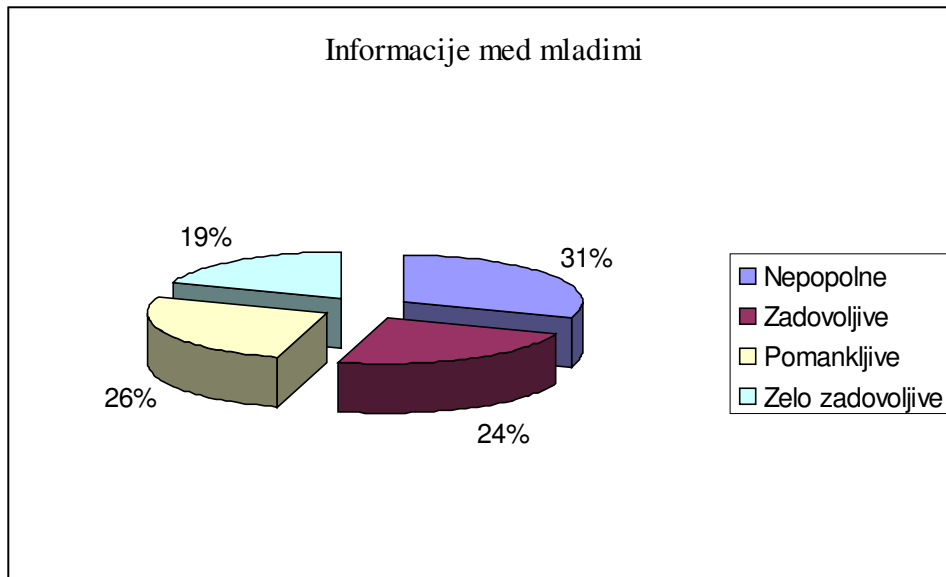
Na to vprašanje je odgovorilo 62% dijakov območno združenje Rdečega križa , 31% območna zveza Rdečega križa in 7% območna zveza rdeče krvi (grafikon 41).



Grafikon 41. Kratica OZRK

3. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

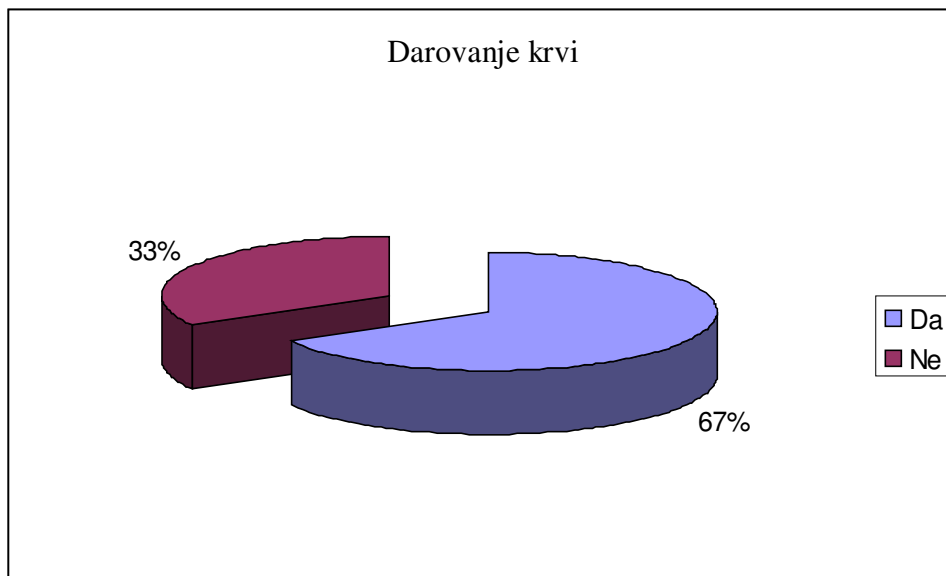
31% jih je menilo, da so nepopolne, 24% zadovoljive, 26% pomanjkljive in 19% zelo zadovoljive (grafikon 42).



Grafikon 42: Informacije med mladimi

4. Ali si pripravljen darovati kri?

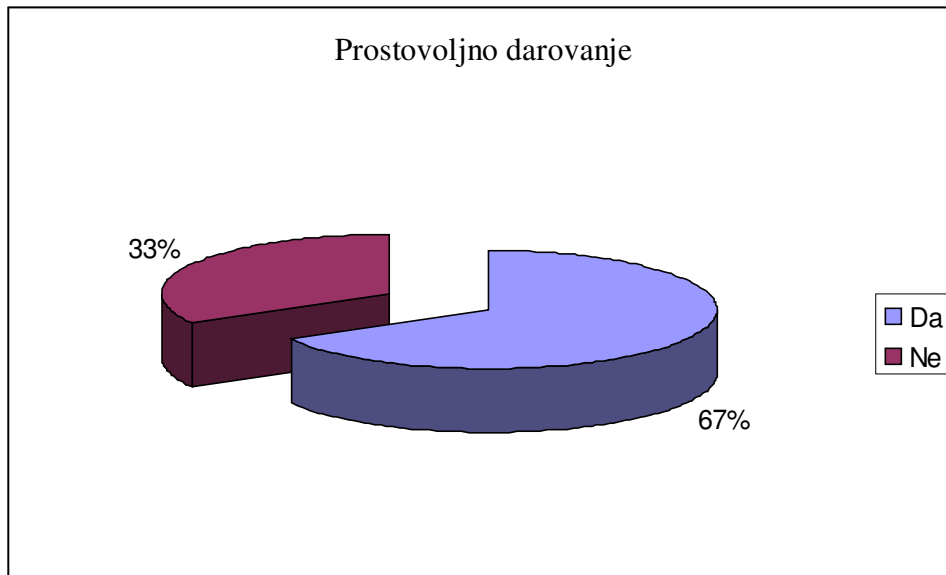
67% da in 33% ne (grafikon 43).



Grafikon 43: Darovanje krvi

5. Ali bi daroval kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?

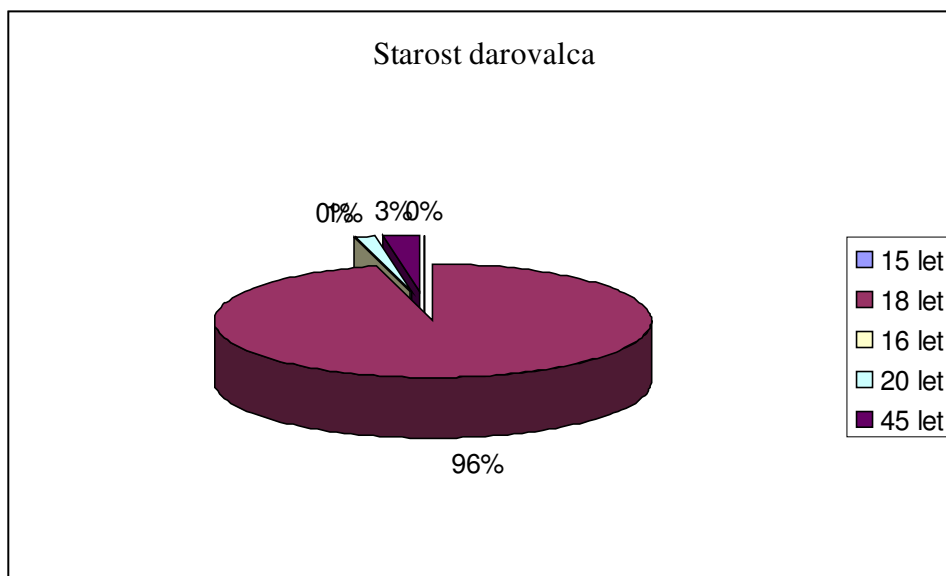
67 % bi darovalo kri prostovoljno, 33% pa pričakuje denar ali pa kakšno drugo materialno dobrino (grafikon 44).



Grafikon 44: Prostovoljno darovanje

6. Ali veš, koliko moraš biti star, da daruješ kri?

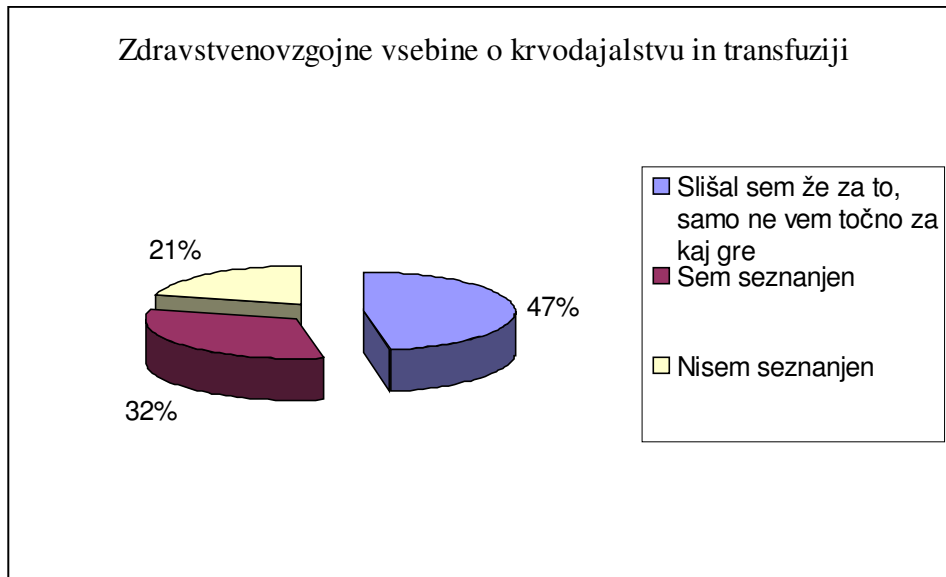
Na to vprašanje je odgovorilo kar 96%, da 18 let, 0%, da 16 let, 3%, da 45 let in 0%, da 15 let, 1% da 20 let (grafikon 45).



Grafikon 45: Starost darovalca

7. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?

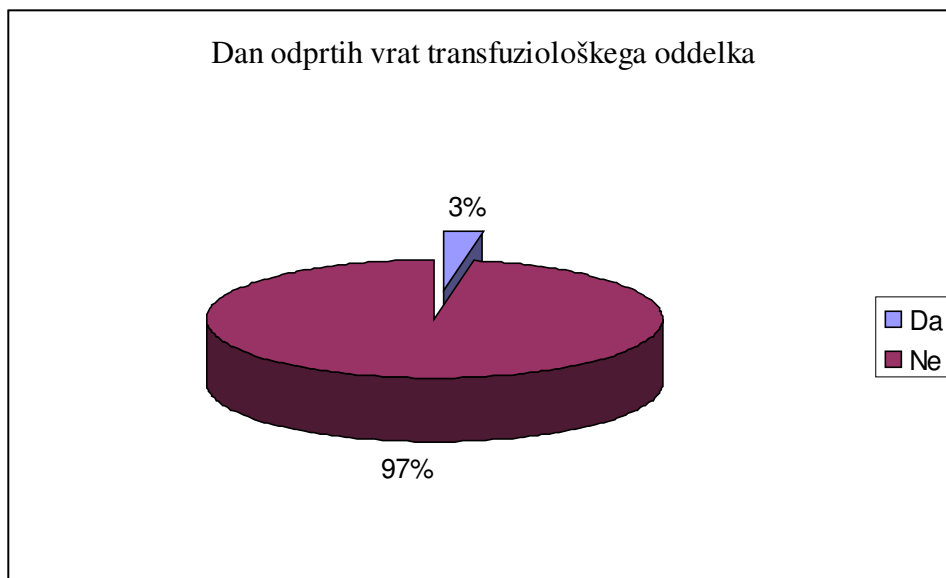
32% jih meni, da so seznanjeni, 21% jih ni in 47% jih je že slišali za to (grafikon 46).



Grafikon 46: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji

8. Ali si bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?

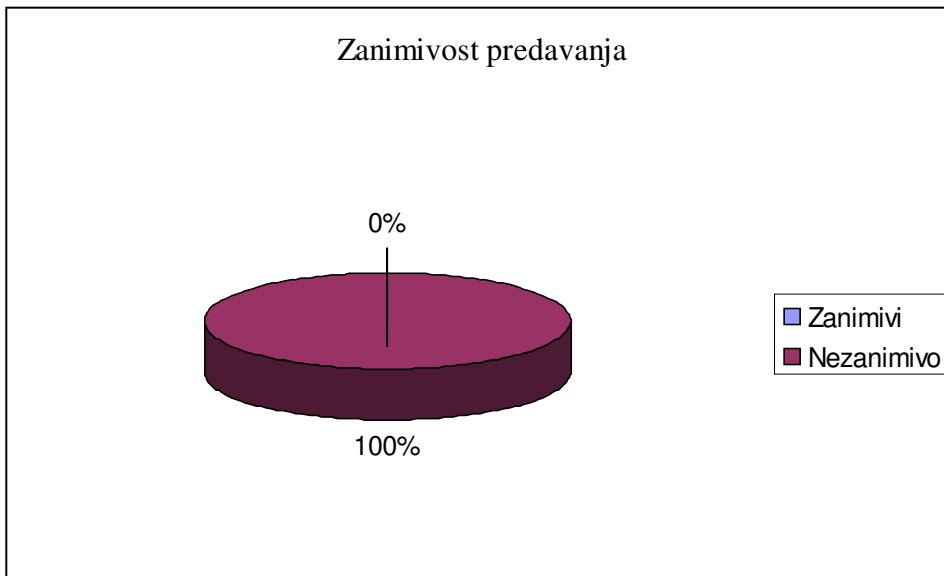
97 % da in 3 % ne (grafikon 47).



Grafikon 47: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

9. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

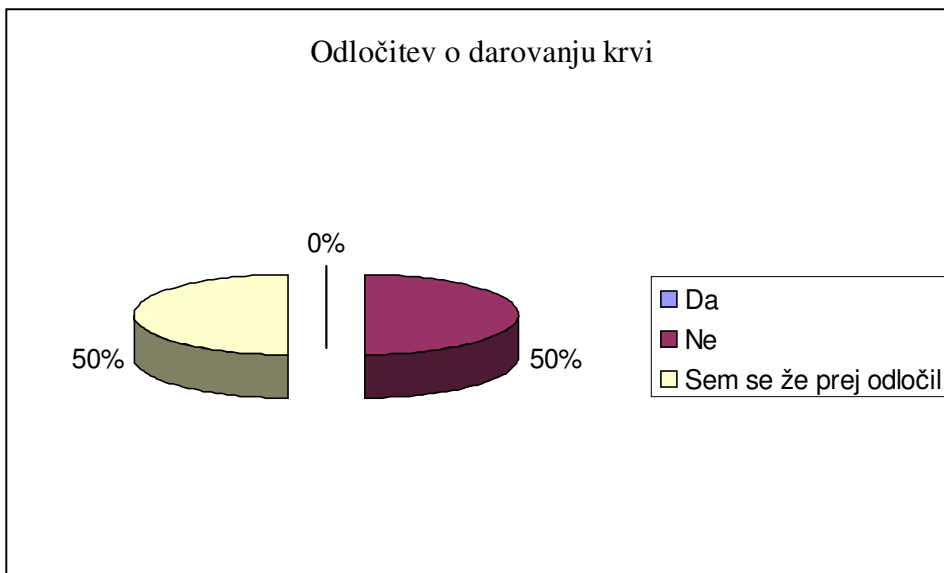
Zanimivo predavanje ni bilo za nobenega dijaka in nezanimivo za 100%, (grafikon 48).



Grafikon 48: Zanimivost predavanja

10. Ali si se po tem predavanju odločil, da boš daroval kri?

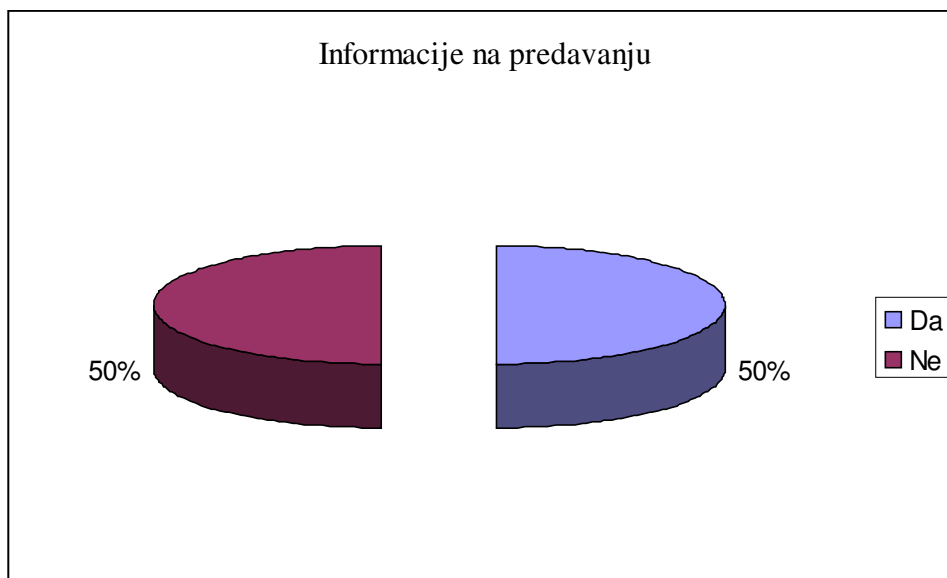
50 % ne in 50% se jih je odločilo že pred predavanjem, z odgovorom da ni odgovoril nihče. (grafikon 49).



Grafikon 49: Odločitev o darovanju krvi

11. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu?

Z da je odgovorilo 50% in z ne 50% (grafikon 50).

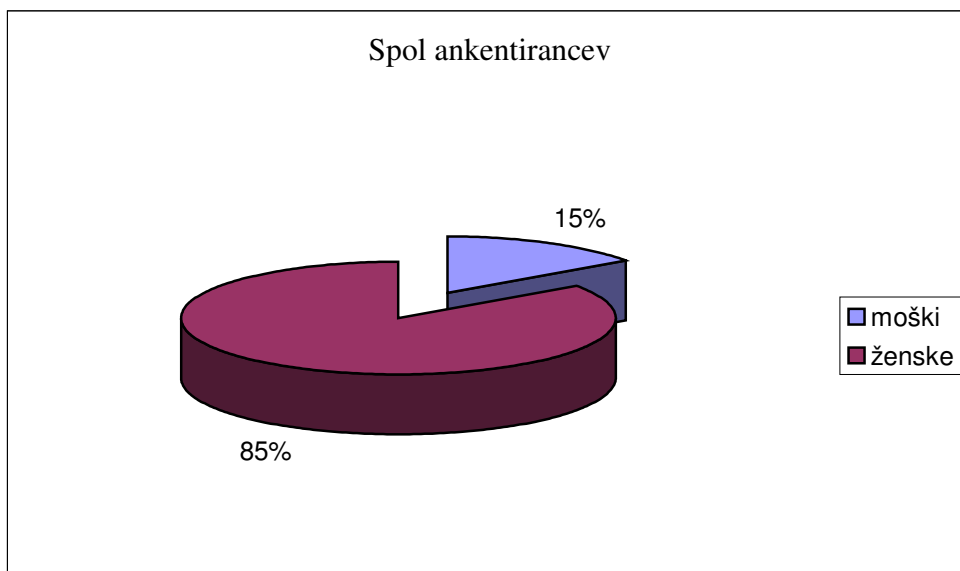


Grafikon 50: Informacije na predavanju

6.2.5 SREDNJA ZDRAVSTVENA ŠOLA CELJE

1. Spol

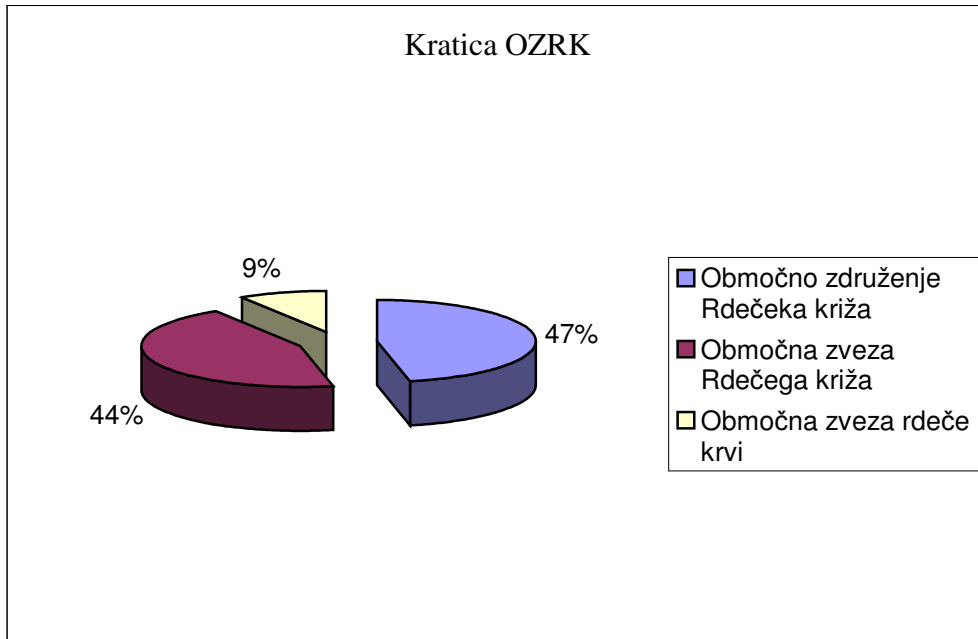
V anketi je sodelovalo je 26 moških in kar 143 žensk (grafikon 53).



Grafikon 49: Spol anketirancev

2. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?

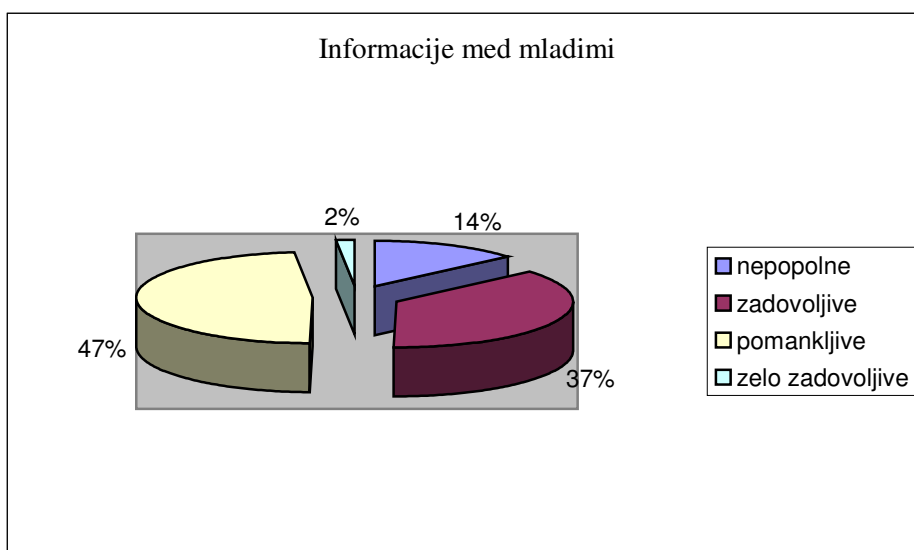
Da kratica pomeni območno združenje Rdečega križa ve 47% anketirancev, 44% meni, da območna zveza rdečega križa in 9% meni, da območna zveza rdeč krvi (grafikon 51).



Grafikon 50: Kratica OZRK

3. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?

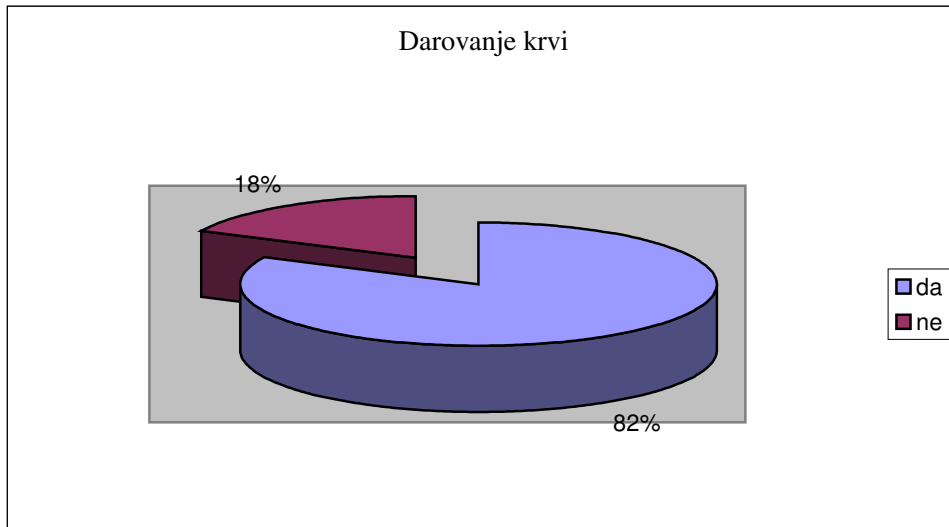
47% jih meni pomanjkljive, 37% zadovoljive, 14% nepopolne in 25% zelo zadovoljive (grafikon 52).



Grafikon 51: Informacije med mladimi

4. Ali si pripravljen darovati kri?

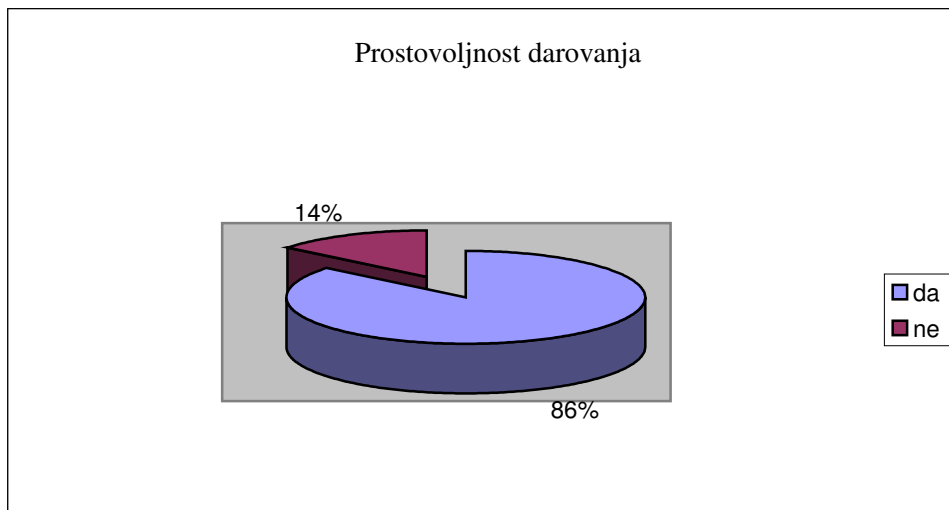
82% da in 18% ne (grafikon 53).



Grafikon 52: Darovanje krvi

5. Ali bi daroval kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?

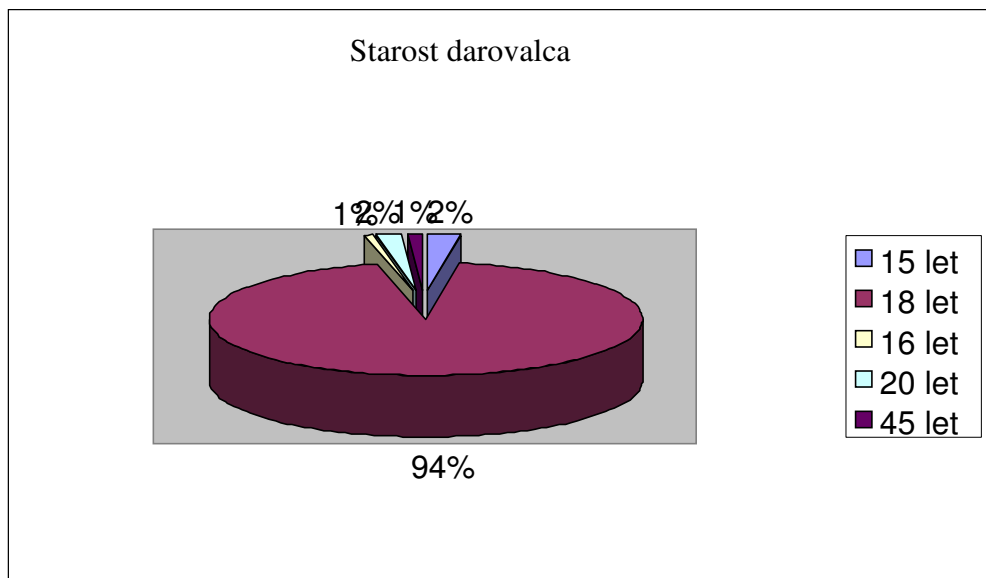
86% bi jih darovalo prostovoljno in 14% ne, ti pa pričakujejo: malico, prosti dan, izlet in denar (grafikon 54).



Grafikon 53 : Prostovoljnost darovanja

6. Ali veš, koliko moraš biti star , da lahko daruješ kri?

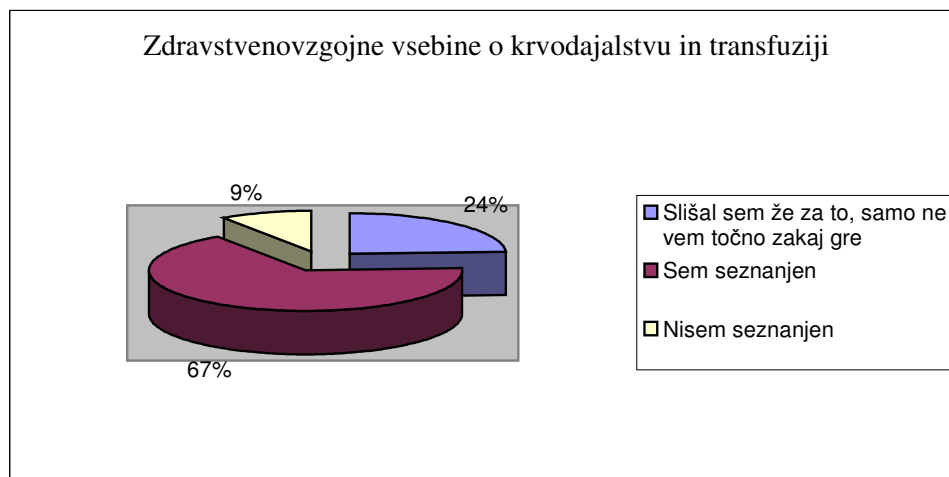
1% jih meni, da 15 let, 94% 18 let, 1% 16 let, 2% 20 let in 1% 45 let (grafikon 55).



Grafikon 54: Starost darovalca

7. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?

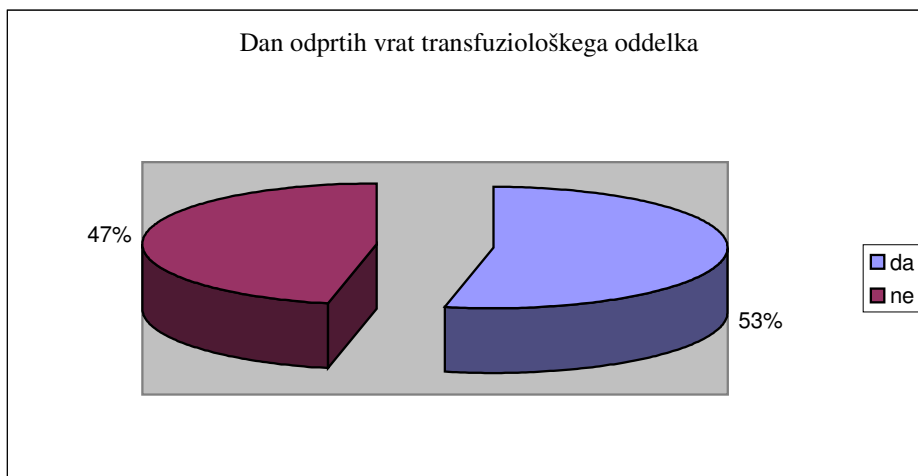
67% jih je seznanjenih, 24% ji je slišalo za to, vendar ne vedo, kaj je to, in 9% ni s tem seznanjeno (grafikon 56).



Grafikon 55: Zdravstvenovzgojne vsebine o krvodajalstvu in transfuziji

8. Ali si bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?

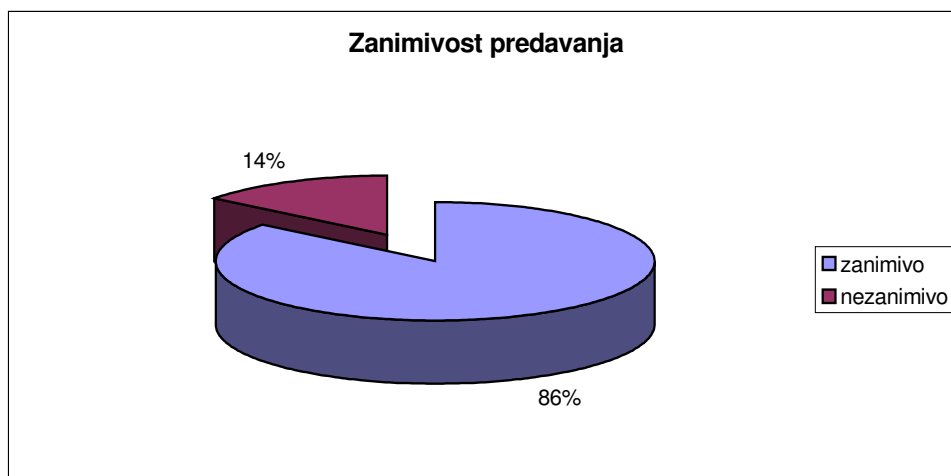
53% jih je bilo in 47% jih ni bilo (grafikon 57).



Grafikon 56: Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka

9. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

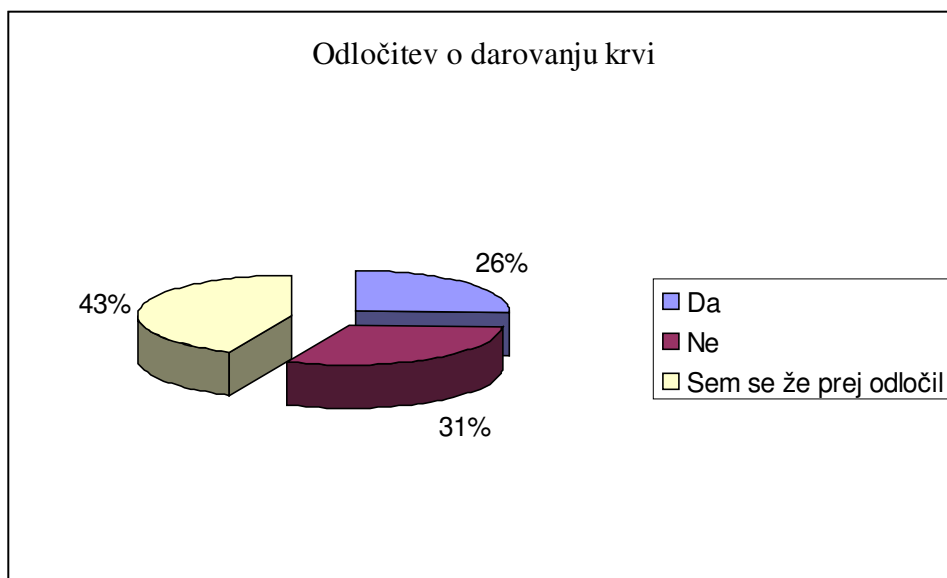
86% jih meni, da zanimivo in 14% jih meni, da nezanimivo (grafikon58).



Grafikon 57: Zanimivost predavanja

10. Ali si se po predavanju odločil, da boš daroval krvi?

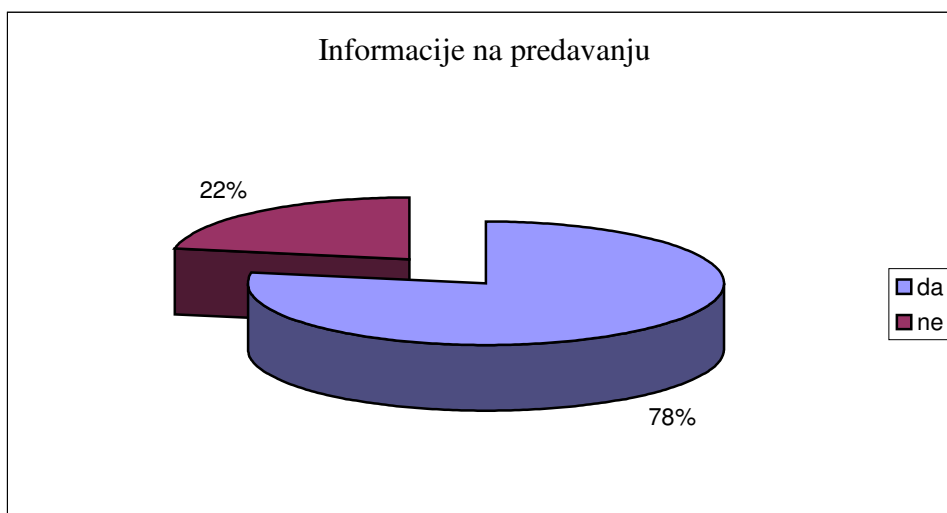
43% se jih je že prej odločilo, 26% po predavanju, 31% pa jih ne bo darovalo krvi (grafikon 59).



Grafikon 58: Odločanje o darovanju krvi

11. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu?

78% da in 22% meni, da ne (grafikon 60).



Grafikon 59: Informacije na predavanju

7 RAZPRAVA

Temeljna načela krvodajalstva so:

- solidarnost,
- prostovoljnost,
- anonimnost,
- brezplačnost.

Vemo, da kri rešuje življenja in da kri lahko nadomesti samo kri, kapljica krvi pa pomeni življenje. Človek ima okoli pet litrov krvi. V vsaki kapljici krvi je v enem mililitru 4 milijone rdečih krvnih telesc, 6 tisoč belih krvnih telesc in 250 tisoč krvnih ploščic, ki plavajo v svetli rumenkasti krvni tekočini – plazmi. Pri mirovanju kapljica krvi potuje skozi srce in pljuča enkrat v minuti, pri naporu pa nekajkrat v minuti. Vsa krvna telesa so za življenje nujno potrebna.

V bolnišnicah širom Slovenje potrebujejo bolniki letno 45.000 litrov krvi. Zato je potrebno, da pride na poziv Rdečega križa letno na odvzem okrog 110.000 krvodajalcev. Krvodajalec običajno daruje okoli 450ml krvi, kar je povprečno le ena desetina celotnega volumna krvi in predstavlja rezervo organizma. Volumen odvzete krvi – plazme krvodajalec nadomesti v nekaj urah oziroma vse beljakovine v nekaj dneh.

Iz zgoraj navedenih podatkov vidimo, kako je pomembno zdravstvenovzgojno delo za pridobivanje krvodajalcev, predvsem med mladimi.

Rezultati iz letnih poročil OZ RK Celje kažejo na povezanost med zdravstvenovzgojnim delom in številom dijakov krvodajalcev.

V letih 1987 do 1995, ko izobraževanje za krvodajalstvo v srednjih šolah v Celju še ni potekalo, je darovalo kri povprečno 487 dijakov letno, čeprav so bile vse srednje šole vključene v program krvodajalskih akcij.

V šolskem letu 1995/96 se je začelo izvajati zdravstvenovzgojno delo med dijaki srednjih šol v Celju. Že takoj naslednje šolsko leto 1996/97 zasledimo večjo udeležbo dijakov na krvodajalskih akcijah, ki ostaja konstantna vsa naslednja leta. V zadnjih osmih letih je povprečno število mladih krvodajalcev 996 na leto.

Največja opazna razlika v številu dijakov krvodajalcev z uvedbo zdravstvenovzgojnega dela je na Srednji strokovni in poklicni šoli. Število krvodajalcev na tej šoli je kar 14-krat večje. Precej manjši, vendar še vedno občuten porast števila dijakov krvodajalcev (od 3,4- do 3,7-kraten) po uvedbi zdravstvenovzgojnega dela na šoli, se kaže tudi na Vrtnarski šoli Celje in Srednji kmetijski šoli Šentjur, Poslovno – komercialni šoli ter Srednji strojni šoli Štore. Od 1,8- do 2,2-krat se je povečalo število krvodajalcev na Srednji ekonomski šoli, Šolskem centru Celje in na Srednji šoli za gostinstvo in turizem.

Zanimivo je, da se je število krvodajalcev na obeh gimnazijah (1. gimnazija v Celju in Gimnazija Celje center) povečalo po uvedbi zdravstvenovzgojnega dela za pridobivanje mladih krvodajalcev le 1,1-krat. Tudi na Srednji zdravstveni šoli Celje se je v zadnjih osmih letih povprečno število krvodajalcev povečalo za 1,25-krat, čeprav se na tej šoli program za motiviranje mladih krvodajalcev ni izvajal. Število krvodajalcev se je verjetno povečalo

zaradi večjega števila dijakov, ki obiskujejo to šolo. S šolskim letom 2005/06 se ta program izvaja tudi na tej šoli.

Iz rezultatov letnih poročil o številu dijakov je razvidno, da so se dijaki na gimnaziji že pred uvedbo programa za pridobivanje mladih krvodajalcev v velikem številu odločali za darovanje krvi. Pripravljenost darovati kri se lahko pripisuje večji osveščenosti gimnazijcev, morda tudi večjemu čutu odgovornosti do družbe. Gimnazijski program posreduje dijakom tudi več zdravstvenovzgojnih vsebin kot strokovne šole, zato po uvedbi programa za motiviranje mladih krvodajalcev na gimnazijah ni prišlo do bistvenega povečanja števila krvodajalcev.

Izreden porast števila krvodajalcev na celjskih strokovnih in poklicnih šolah pa kaže na velik odziv dijakov na zdravstvenovzgojno delo za pridobivanje mladih krvodajalcev. Dijaki na teh šolah se verjetno nimajo veliko možnosti seznanjati z zdravstvenovzgojnimi vsebinami v rednem učnem programu, zato je program za motiviranje krvodajalcev na strokovnih na poklicnih šolah naletel na izreden uspeh.

Ameriški Rdeči križ iz Bangorja poroča o 50- odstotnem porastu pri krvodajalski udeležbi kot posledici predhodnega izobraževanja (Kotnik, 2003 cit. po Parsons, 1990). Rezultati OZRK Celje kažejo, da se je število krvodajalcev med dijaki po uvedbi zdravstvenovzgojnega dela povečalo do 100 %. Pred zdravstvenovzgojnim delom v srednjih šolah v Celju je darovalo kri 4.385 dijakov v devetih letih, po uvedbi zdravstvenovzgojnih vsebin v srednje šole, pa je v osmih letih prišlo na odvzem krvi 7.975 dijakov.

Povečano število krvodajalcev med dijaki celjskih srednjih šol je možno pripisati večji osveščenosti dijakov po krvi, boljši informiranosti o poteku darovanja krvi, torej zdravstvenovzgojnemu delu za pridobivanje mladih krvodajalcev.

Pred raziskavo smo predvidevali:

- ~ da so celjski srednješolci dovolj seznanjeni s krvodajalstvom,
- ~ da bi kri darovali prostovoljno in zato ne bi pričakovali denarja ter
- ~ da se večina dijakov odloči po izvedenem zdravstvenovzgojnem programu za darovanje krvi.

Za anketiranje na osnovni šoli smo se odločili zato, da vidimo, kako so učenci seznanjeni s temi vsebinami in kakšen pogled imajo na darovanje krvi. Rezultati so pokazali, da tretjina učencev pozna informacije o krvodajalstvu, samo ne ve točno za kaj gre, vendar niso pa še pripravljene darovati krvi, če pa bi darovali kri, bi to storili v večini prostovoljno. Nekateri pa bi pričakujejo malico, pecivo, večina pa denar. Iz analize je razvidno, da nekaj vedo, vendar so informacije nepopolne.

Pri postavitvi hipoteze, da so srednješolci dovolj seznanjeni s krvodajalstvom smo ugotovili, da je seznanjenost pri tistih dijakih, ki so se udeležili zdravstvenovzgojnega programa za pridobivanje krvodajalcev, velika. Dijaki, ki pa se niso programa udeležili pa imajo manj tega znanja. Zakaj se ga niso udeležili ne vemo. Določene šole še verjetno niso imele izvedenega programa do naše raziskave.

Dijaki Srednje zdravstvene šole Celje pa tudi nič bolj ne poznajo zdravstvenovzgojnih vsebin kot ostali dijaki. Pričakovali smo, da bi ti dijaki morali te vsebine bolj poznati, ker vemo, da jih imajo v rednem šolskem programu. Ta podatek je dober pokazatelj za odločitev

vodstva šole, da je zdravstvenovzgojne vsebine za pridobivanje mladih krvodajalcev uvrstilo med izbirne vsebine v vse tretje letnike na šoli.

Velika večina dijakov pa bi kri darovala prostovoljno in za to ne bi nič zahtevala. Nekaj dijakov pa bi imelo malico, prosti dan in denar.

Zelo smo bili presenečeni, da so dijaki Srednje zdravstvene šole v kar velikem številu napisali, da želijo v zameno za kri denar. To nas je zelo presenetilo, saj ti dijaki bi morali biti vzor vsem ostalim, ker se izobražujejo za zelo human poklic – za delo z bolnikom. Upamo lahko, da niso mislili »čisto za res«, če pa so, potem se je potrebno zamisliti. Verjetno bi bilo dobro, da se pri rednih zdravstvenovzgojnih programih bolj poudari prostovoljnost, humanost in brezplačnost pri dajanju krvi.

Na Srednji strokovni in poklicni šoli v Celju smo zaznali malo povečano zahtevo po denarju. Sklepamo, da to izhaja iz njihove poklicne usmerjenosti, saj se izobražujejo za poklice, ki so zelo tržno naravnani. Tudi na tej šoli bi mogoče bilo dobro bolj poudari humanost, brezplačnost pri dajanju krvi.

Naše predvidevanje, da se večina dijakov odloči za darovanje krvi po izvedenem zdravstvenovzgojne programu za pridobivanje krvodajalcev se ni v celoti uresničilo. Manj kot polovica dijakov se je odločila že prej, posebno je to razvidno na gimnaziji in srednji zdravstveni šoli, vendar slaba tretjina dijakov pa se le odloči po predavanju. Ta podatek pa nas lahko spodbudi, da se s temi predavanji nadaljuje. Zelo velika večina udeležencev predavanj je mnenja, da so predavanja koristna in zanimiva.

Vsi ti podatki so dobra povratna informacija in spodbuda izvajalcem predavanj.

Na število mladih krvodajalcev pa vplivajo tudi drugi dejavniki, predvsem organizacija krvodajalske akcije. Zelo je pomembno, da mentor RK na šoli dobro obvesti dijake o datumu in kraju akcije, ne samo s plakati, ampak po zvočniku ali z direktnim kontaktom v razredih. Pomembna je tudi vzpodbudna beseda mentorja pred krvodajalsko akcijo. Tukaj tudi odigra veliko vlogo mnenje razrednika in vseh ostalih učiteljev na odsotnost dijakov. Dober zgled bi bile krvodajalske akcije za učitelje oziroma udeležba krvodajalskih akcij učiteljev skupaj z dijaki.

Odločitev, da človek pomaga sočloveku z delom samega sebe, je največje človekoljubno dejanje, krvodajalstvo pa največje solidarnostno gibanje. Za solidarnost, humanizem in nudenje pomoči sočloveku so mladi v dobi odraščanja še posebej sprejemljivi (Slabe, 2000).

V dobi odraščanja imajo mladostniki razne interese, med katerimi so pomembni tudi interesi za socialno pomoč. V mladostniku se dejansko večkrat pokaže neverjetno močna težnja, da bi drugim pomagal, pa naj mu bodo prijatelji ali ne, znanci ali tujci.

Daje nasvete, sugestije, pomaga v šolskih skupinskih dejavnostih, rad žrtvuje nekaj prostega časa kakšni organizaciji ali za delo pri Rdečemu križu, sploh pri kakšni socialnih dejavnostih, akcijah.

Zaradi osebnostnih lastnosti, ki so značilne za mlade v dobi odraščanja, lahko trdimo, da so srednješolci skupina, ki zagotavlja najbolj plodna tla za sejanje čuta za družbeno odgovornost.

V takšnem okolju potencialnim krvodajalcem zlahka podamo dovolj informacij, ki pripomorejo h končni odločitvi. Te izobraževalne možnosti so koristne pri preoblikovanju napačnih predstav ne samo glede krvodajalstva in varnosti krvnih zalog, ampak tudi o načinu širjenja virusov, ki so prenosljivi s transfuzijo krvi.

V Sloveniji je za izobraževanje in pridobivanje krvodajalcev zadolžen Rdeči križ Slovenije skupaj s strokovnjaki na transfuzijskih oddelkih v bolnišnicah in s sredstvi javnega obveščanja. Izobraževanje v Sloveniji ni sistematično, ni enotnega programa z določenimi vsebinami, cilji, finančnim načrtom. Izvajanje izobraževanja se razlikuje po občinah in je odvisno od organizatorjev krvodajalskih akcij pri rdečem križu in zdravstvenih delavcev na pristojnih transfuzijskih ustanovah.

Šešerko (2001) ugotavlja, da je opazna manjša vključenost mladih krvodajalcev v Sloveniji. Toda kar 60% te mlade generacije izraža pripravljenost, postati krvodajalci. Med vsemi možnimi javnimi akcijami animiranja novih krvodajalcev Sloveniji je to nedvomno najpomembnejša ciljna skupina, ki se ji je smiselno posebej posvetiti.

8 ZAKLJUČEK

Glede na rezultate raziskav, ki so bile narejena v Sloveniji, in glede na upadanje števila krvodajalcev, se kaže potreba, da bi pristopili k zdravstveni vzgoji z rednimi in ustaljenimi programi izobraževanja na področju vzgoje novih krvodajalcev. Programi zdravstvene vzgoje bi se morali začeti sistematično in profesionalno izvajati že v predšolskem obdobju, osnovnih in srednjih šolah ter visokošolskih in univerzitetnih ustanovah. Na tak način bi vzgojili in izobrazili redne in stalne krvodajalce, ki bi bili vir varne transfuzije krvi.

Strokovnjaki OZRK in Transfuziološkega oddelka SB Celje sistematično izvajajo zdravstvenovzgojni program vzgojnih vsebin za motiviranje mladih krvodajalcev v srednjih šolah v Celju že deseto leto. V teh letih so se pokazali vzpodbudni rezultati. Prav bi bilo, da bi v Celju strokovnjaki prenesli to izobraževanje še v osnovne šole in predšolsko obdobje seveda s primerno zahtevnostno stopnjo.

KRI DARUJMO DANES – MORDA JO BOMO ŽE JUTRI POTREBOVALI TUDI SAMI

9 ZAHVALA

Zahvalili bi se radi vsem, ki so nam v času priprave naloge pomagali, nas pri delu spodbujali ter nam stali ob strani.

Posebna zahvala gre:

- ~ gospe Mariji Mikša, dipl.m.s., ki nam je pomagala s podatki iz Občinskega Rdečega križa,
- ~ Heleni Brežnik, naši mentorici, ki nas je pri pripravi naloge ves čas nesebično podpirala, nam dajala potrebne napotke in nam v vsem pomagala.

10 LITERATURA

- Bohinc M, Cibic D. Teorija zdravstvene nege. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Visoka šola za zdravstvo, 1995.
- Burnet J.J. Examining the profiles of the donor and notdonor through a multiple discriminant approach. Transfusion , 1982.
- Cukjati M. Vprašalnik za krvodajalce. Sprejem krvodajalca. V: Voljč B, Lukić L, Jelenič M. in sod. Zbornik za krvodajalce in organizatorje krvodajalskih akcij. Ljubljana: Ministrstvo za zdravstvo RS, Zavod R Slovenije za transfuzijo krvi, 2000.
- Felser D, Pučko D. Krvodajalstvo med dijaki in študenti. Zbornik predavanj »Zagotavljanje kontinuitete zdravstvene nege«. Sekcija med. sester za anesteziologijo, intenzivno nego in terapijo ter transfuziologijo. Terme Čatež, 2004.
- Ferari JR, Barone RC, Jason LA, Rose T. The use of incentives to increase blood donations. J Soc Psychol, 1986.
- Gregorc C. Vpliv revije Vita na znanje o aidsu pri krvodajalcih mesta Ljubljane. Diplomsko delo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Visoka šola za zdravstvo, 1998.
- Hoyer S. Zdravstvena vzgoja in zdravstvena prosveta. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 1995.
- Komadina D, Bolčina K. Nove usmeritve zdravstvene vzgoje. Zdrav Vestn, 1996.
- Košir T. Zdravstvena vzgoja. V: Voljč B, Košir T, Švab J, Urlep F. Splošna medicina: načela in tehnike. Ljubljana: Sekcija splošne medicine zveze zdravniških društev, 1992.
- Kotnik M. Vloga medicinske sestre pri motivaciji krvodajalcev za prvi odvzem krvi. Diplomsko delo. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo, 2003.
- Leskovšek E. Vloga medijske kampanje na osveščenost ljudi v zvezi s svetovnim dnevom aidsa. Zdrav Var, 1994.
- Lukić L. Transfuziologija. V: Smrkolj V. Kirurgija. Ljubljana: Sledi, 1995.
- Making a difference - Recruiting voluntary, non-remunerated blood donors. Switzerland: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2002.
- Mikša M. Zdravstveno-vzgojno delo kot motivacijski dejavnik za darovanje krvi. Diplomsko delo. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo, 2005.
- Možina S. Management. Radovljica: Didakta; 1994.
- Oswalt RM. A review of blood donor motivation and recruitment. Transfusion 1997.
- Piliavin JA. Why do they give the Gift of life? A review of research on blood donors since 1997. Transfusion 1990.
- Priporočilo o pripravi, uporabi in zagotavljanju kakovosti komponent krvi (prevod iz angleškega jezika) 8. izdaja. Ljubljana: Zavod R Slovenije za transfuzijo krvi. Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, 2002.
- Rode N. Kdo so krvodajalci? Raziskovalna naloga. Ljubljana: Zavod RS za transfuzijo krvi, 1992.
- Rozman R, Kovac J, Koletnik F. Management. Ljubljana: Gospodarski vestni, 1993.
- Slabe D. Organizacija krvodajalskih akcij. V: Voljč B, Lukić L, Jelenič M in sod. Zbornik za krvodajalce in organizatorje krvodajalskih akcij. Ljubljana: Ministrstvo za zdravstvo RS, Zavod R Slovenije za transfuzijo krvi, 2000.

- Šešerko L. »Slovenski nacionalni značaj in krvodajalstvo v Sloveniji v procesu vključevanja v Evropsko unijo« Zaključno poročilo o raziskavi. Ljubljana: Okar, 2001.
- Šešerko L. Raziskava o ocenah aktivnih krvodajalcev o odvzemanju krvi in o kvaliteti dela krvodajalskih služb v Sloveniji. Ljubljana: Zavod RS za transfuzijsko medicino, 2002.
- Vodnjov M, Bracar Štrukelj P, Weibl B. Zdravstvena vzgoja otrok in mladine na primarni ravni zdravstvenega varstva včeraj, danes, jutri. Zdrav Var 1995.
- Urleb Šalinović V, Keuc M, Kodila M. Krvodajalec včeraj, danes, jutri. Zbornik predavanj » Zagotavljanje kontinuitete zdravstvene nege« Sekcija med. sester za anesteziologijo, intenzivno nego in terapijo ter transfuziologijo. Terme Četež, 2004.
- Zakon o preskrbi s krvjo. Uradni list R Slovenije, št. 52/2000.
- Žlebnik L. Psihologija otroka in mladostnika. III del. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1969.

Drugi viri:

- Domanović D, Rožman P, Lukić L. Načrt organiziranosti s krvjo in krvnimi pripravki v Sloveniji. Projektna naloga. Ljubljana: Zavod R Slovenije za transfuzijo krvi, 1997.
- Gregorc C. Krvodajalstvo kot dejavnik kakovosti življenja Slovencev. Študijski projekt. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Visoka šola za Zdravstvo, 1997.
- Letno poročilo 2004 o krvodajalstvu pri Zavodu RS za transfuzijsko medicino, Ljubljana, 2005.
- Letno poročilo o krvodajalskih akcijah OZRK Celje. Celje, 2004.
- Vuksan M. Organiziranost transfuzijske dejavnosti in krvodajalstva. Tečaj iz transfuzijske medicine. Ljubljana: Zavod RS za transfuzijsko medicino, 2004.

11 PRILOGE

11.1 ANKETA

Lepo pozdravljeni! Smo dijaki Srednje zdravstvene šole Celje in delamo raziskovalno nalogo Krvodajalstvo in celjski srednješolci. Prosimo Vas, da izpolnite naslednjo anketo.

1. Naziv šole _____
 2. Spol M Ž
 3. Ali veš, kaj pomeni kratica OZRK?
 - a) Območno združenje Rdečega križa.
 - b) Območna zveza Rdečega križa.
 - c) Območna zveza rdeče krvi.
 4. Kakšne so informacije med mladimi o krvodajalstvu?
 - a) Npopolne.
 - b) Zadovoljive.
 - c) Pomanjkljive.
 - d) Zelo zadovoljive.
 5. Ali si pripravljen darovati kri?
 DA NE
 6. Ali bi daroval kri prostovoljno, če ne, kaj pričakuješ za njo?
 DA NE
- pričakujem: _____
7. Ali veš, koliko moraš biti star, da lahko daruješ kri?
 - a) 15 let
 - b) 18 let
 - c) 16 let
 - d) 20 let
 - e) 45 let
 8. Ali si seznanjen z zdravstvenovzgojnimi vsebinami o krvodajalstvu in transfuziji?
 - a) Slišal se že za to, samo ne vem točno za kaj gre.
 - b) Sem seznanjen.
 - c) Nisem seznanjen.
 9. Ali se bil na predavanju Dan odprtih vrat Transfuziološkega oddelka?
 DA NE

(če si na zgornje vprašanje odgovoril z DA, te prosimo, da odgovoriš na naslednja vprašanja)

10. Kakšno se ti je zdelo predavanje?

ZANIMIVO

NEZANIMIVO

11. Ali si se po tem predavanju odločil, da boš daroval kri?

a) Da.

b) Ne.

c) Sem se že prej odločil.

12. Se ti zdi, da na predavanju izveš dovolj o krvodajalstvu!

DA

NE

Najlepše se ti zahvaljujemo za sodelovanje in hvala!

Vesna Brežnik
Natalija Hočevar
Uroš Horjak